

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2020

Mehmet ALTINOVA

Öğr. Gör., İstanbul Arel Üniversitesi
/ Türkiye

mehmetaltinova@hotmail.com

Şule KANDEMİR ÖKSÜZ

Doktora Öğrencisi, Bilecik Şeyh
Edebali Üniversitesi / Türkiye

sulekandemir27@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6328-255X>

<https://orcid.org/0000-0003-2149-9026>

XV. Yüzyıl Şairlerinden Kemâl Ümmî'nin Kırk Armağan Mesnevisi

*One of the Poetry of 15th Century Kemâl Ümmî's
Kırk Armağan Masnavi*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.10.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 02.12.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2020

Atıf/Citation

Altınova, Mehmet ve Kandemir Öksüz, Şule (2020). XV. Yüzyıl Şairlerinden Kemâl Ümmî'nin Kırk Armağan Mesnevisi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (4), s. 888-949.

DOI: 10.34083/akaded.805394.

Altınova, Mehmet ve Kandemir Öksüz, Şule (2020). One of the Poetry of 15th Century Kemâl Ümmî's Kırk Armağan Masnavi. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (4), 888-949.

DOI: 10.34083/akaded.805394.

<https://doi.org/10.34083/akaded.805394>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Özet

XV. yüzyıl, Necâtî, Avnî, Adlî, Mihrî Hatun, Mesihî, Hamdullah Hamdî gibi önemli şairlerin yetiştiği bir devirdir. XVI. yüzyılın sanat anlayışına zemin hazırlayan bu yüzyılın şairleri arasında asıl adı İsmail olan Kemâl Ümmî de bulunmaktadır.

Kemâl Ümmî, Anadolu sahasında tekke tasavvuf edebiyatı çizgisinde ilerlemiş mutasavvıf bir şairdir. Şairin, Türkiye'deki kütüphanelerde otuzdan fazla el yazması olan *Divân*'ının dışında müstakil olarak kaleme aldığı eserleri de bulunur. Bunlar arasında *Risâle-i Vefât*, *Risâle-i İmân* ile büyük çoğunluğu şairin *Divân*'ı içinde yer alan *Kırk Armağan* adlı mesnevisi vardır. Didaktik mesneviler içerisinde kabul edilebilecek olan bu mesnevilerde şair, dinleyen ve okuyan kesimi doğru yola yönlendirecek tavsiyelerde bulunur.

Bu mesnevilerden *Kırk Armağan*, eserin üslubu ve dili yönüyle diğerlerinden daha fazla dikkat çekmektedir. Eser bazı kaynaklarda *Kırk Hadis* türünün ilk örnekleri arasında gösterilirken bazı kaynaklarda bir hadisin şerhi olarak değerlendirilmiştir. Mesnevide şair, ölümünü isteyen bir adam ile Hz. Muhammed arasında geçen konuşmayı anlatır ve ikisi arasında geçen uhrevî seyahati gözler önüne serer. Bu yolculuk on menzil üzerine kurulmuştur. Her menzilde ölümünü isteyen adamın hazırlaması gereken dörder armağan bulunur. Eser bu sebepten *Kırk Armağan* adını taşır. *Kırk Armağan*, 210 beyitten oluşmasına rağmen olay, zaman, kişi ve mekân gibi tahkiye unsurlarının tamamını içinde barındırmaktadır.

Çalışmada *Kırk Armağan*'ın Türkiye'deki kütüphanelerde tespit edilmiş üç nüshası tenkitli metin olarak hazırlanmış, beyitler nesre çevirileriyle sunulmuştur. Metin Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri bakımından incelenmiştir. Metinde geçen atasözleri, deyimler tespit edilmiş, söz varlığına değinilerek dil araştırmacıları için katkı sunulmaya ve eserin türü konusunda yeni bir görüş geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: XV. Yüzyıl Türk Şiiri, Kırk Armağan, Kırk Hadis, Kemâl Ümmî.

Abstract

XVth century is a crucial poetic period in which important poets such as Necati, Avni, Adli, Mihri Hatun, Mesihî and Hamdullah Hamdi existed. Among these poets, was a great poet known as Kemal Ümmî. His real name is Ismail, he was the one who established the foundations of the artistic understanding of the XVIth century.

Kemal Ümmî is a sufi poet who has progressed in the line of lodge sufi literature in Anatolia. The Kemal, has more than thirty manuscript in libraries of Turkey a few masnavis that he wrote independently apart from his Diwan draw attention. In these masnavis such as Risale-i Vefat, Risale-i Iman and Kırk Armagan which can be considered among the didactic

masnavi, the poet provides recommendations that will guide the listeners and readers of his poetry to the right path.

One of the these masnavis Kırk Armagan, draws more attention than others in terms of the style and language of the work. While the work is shown among the first examples of the Forty Hadith type in some sources, it is regarded as an explanation of a hadith. In the masnavi the poet tells a story of a conversation between a man who wanted his own death and Propeth Muhammed. In this conversation the poet reveals the afterlife travel between the two. This travel is set up in ten places in each place there are four gifts ought to be prepared by the man who wants his death. For this reason, the work is called Kırk Armagan. Although Kırk Armagan consists of 210 couplets, it contains all the elements of narration.

In this study, three copies of the Kırk Armagan that have been detected in libraries of Turkey prepared as critical text and couplets were presented with prose translation. The text has been examined in terms of the linguistic features of Old Anatolian Turkish. Proverbs and idioms in the text were determined by mentioning to its vocabulary, it was tried to contribute to language researchers and to develop a new view on the type of work.

Keywords: XV. Century Turkish Poetry, Kırk Armagan, Forty Hadith, Kemal Ümmî.

Giriş

Kemâl Ümmî'nin Hayatı

XV. yüzyılın birinci yarısında yaşayan Kemâl Ümmî, halk arasında efsaneleşen Anadolu sahası mürit, derviş ve halifelerinden olup ilk mutasavvıf Türk şairlerindedir. Kemâl Ümmî şiirde muhteva yönünden Yunus takipçilerinden olmuştur. Az sayıda hece veznini kullanmakla birlikte XV. yüzyılda genellikle aruz vezniyle kaside, gazel, mesnevi gibi klâsik nazım şekilleri ile şiirler söylemiş; tekke şiirinde kendinden sonraki bazı şairlere örnek teşkil etmiş şöhretli bir şahsiyettir.

XV. yüzyılda yaşayan çoğu edipler gibi Kemâl Ümmî'nin de hayatı hakkında yeterince bilgiye rastlanmamaktadır. Ne zaman doğduğu konusunda ihtilaflar olsa da şiirlerinden hareketle XV. yüzyılın başlarında doğduğu, Nesîmî ile aynı yıllarda yaşadığı Latîfî'nin tezkiresinden çıkarılabilir. Doğum yeri konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte XVI. yüzyıl tezkire yazarlarından Latîfî'nin tezkiresi ve Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında (İsen 1994: 123; Canım 2000: 470) Karaman'ın Larende kasabasından olduğu yazmaktadır. Buna karşın Osmanlı arşivlerindeki belgelere göre Niğde ve Bolu ile irtibatının olduğu bilinmektedir.¹

¹ Niğde'de Medfun Kemâl Ümmî Zaviyesinin tamiri, 84-1693, h. 13-11-1262 belge tarihli i.MVL.; Bolu, Alaplı kazansında medfun Kemâl Ümmî Hazretleri'nin Türbe ve Hücresi'nin tamir ve kandil için zeytin yağının verilmesi, 423-21438 yer bilgili, h-28-04-1250 tarihli C.EV. Sözü edilen belge ve

Dîvân'ndaki bir şiirden hareketle asıl adı İsmail'dir.² Ümmî mahlasıyla ilgili iki görüşten biri bu ismi peygambere hürmeten aldığı (Kesik, Sarıççek 2013), diğeri ise tahsil almaması sebebiyle (Ünver 2002: 229) kullandığı yönündedir.

Şairin ünü, sadece Anadolu'yla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Kırım'dan Başkırt ve Özbekistan coğrafyalarına kadar yayılmıştır. Kemâl Ümmî, bu geniş coğrafyada kişiliği bir menkıbeye konu olmuş şairlerdendir. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde Kemâl Ümmî için şu ifadeleri kullanır:

Bu devirdeki sūfi şâirler arasında bilhassa Kemâl Ümmî dikkati çeker. Tarih kaynaklarının ona dâir verdikleri birbirini tutmaz bilgiler karşısında nüshalarına pek çok tesâdüf edilen Dîvân'ına müracaat mecburiyeti vardır. Hicrî 810'da Şeyh Hamideddin Aksarâyî'ye ve 832'de ölen Şeyh Ali Erdebili'ye söylediği mersiyeler, bu halvetî dervişlerinin müşidlerini bize gösterdiği gibi, XV. yüzyılın ilk senelerinden başlayarak, şiir yazdığını da meydana koyuyor. Aruz veznini ve klasik nazım şekillerini, kudretle kullanan bu sūfi şâir, sūfiyâne ahlâk esaslarını şerheden manzûmeler, evliyâ menkıbelerini yazdığı gibi, bâzen vecid ve heyecanla dolu panteist şiirler, tasvirî mâhiyette tabiat şiirleri de yazmıştır. Bunlar kuru didaktik propaganda eserleri değil, hakikî bir şâirin canlı nağmeleridir. Kemâl Ümmî'nin şiirleri de Kırım vasıtasıyla Kazan Türkleri arasına ve oradan Başkırtlara ve Özbekler arasına yayılmıştır. (Köprülü, 1980: 361).

Görüldüğü gibi şairin sanat gücü, XV. yüzyıl edebiyatı çevresinde sadece Anadolu topraklarına değil, tüm Oğuz boylarına ulaşmıştır. Bununla birlikte Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* adlı eserinde Kemâl Ümmî'ye Şeyh Mahmud, Kemâl-i Halvetî, Akşehirli Ezherî ile birlikte "Birinci Dönemin İkinci Dereceden Şairleri" başlığı altında yer vermiştir (Gibb, 1999: 261).

Yazdığı eserlere bakıldığında sade bir dil kullandığı ve Türkçe kelimelere sık yer verdiği görülür. İsmail Ünver, Kemâl Ümmî'nin manzumelerini iki grupta toplamanın mümkün olduğunu, birinci grupta tevhid, münâcât ve na'tlar; ikinci grupta ise nutuk tarzı dinî ve tasavvufî telkinlerde bulunan şiirlerin yer aldığını belirtir. Ayrıca Ünver, ikinci gruptaki şiirlerde temel düşüncenin mutlak yaratıcıya kavuşmak olduğu, bunun yolu olarak da "ölmeden önce ölmek" prensibinin yer aldığını söyler. Şairin *Dîvân*'ı ve bu çalışmanın konusunu teşkil eden *Kırk Armağan* mesnevisi incelendiğinde Ünver'in ifade ettiği düşünce ile karşılaşılır. Aşağıda verilen "Huzur içinde olmak için ölmeden önce ölmek gerekir." anlamındaki beyit ile bu düşünce dile getirilmiştir.

diğer belgelere ulaşmak için bk. Osmanlı Devlet Arşivleri. Niğde kazasında metfun olduğu iddia edilmekte ve sülalesine dair isimler ve maddi durumlar hakkında bazı yorumlarda bulunulabilir.

² *Dîvân*'ndaki ilgili beyit şu şekildedir;

Kullarun kemteridür **İsmail**

Ne var Ümmî Kemâl ise lakabı (Yavuzer 1997: 418).

*tâ ki dirlik niçe gerek bilesin
ölümünüñden ilerü olasız (11)*

Şair, 1475-1476 yılında vefat etmiştir. Latîfî, tezkiresinde naklettiği bir anekdotta Kemâl Ümmî'nin boğularak öldürüldüğünü imâ etse de bunun hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Kemâl Ümmî'nin Türkiye ve dünya kütüphanelerinde pek çok nüshası bulunan *Dîvân'ı*; *Hikâye-i Hazîre-i Kuds*, *Risâle-i Vefât*, *Risâle-i İmân*, *Ahlâk Risâlesi* eserleri ile bu çalışmanın konusu olan *Kırk Armağan* adlı eseri bulunmaktadır.³

Kırk Armağan

Kırk Armağan, Kemâl Ümmî'nin mesnevi nazım biçimiyle yazdığı eserdir. Kimi kaynaklara göre edebiyatımızdaki ilk kırk hadis tercümesi örneği, kimi kaynaklara göre de bir hadisin manzum bir şerhi olarak düşünülmektedir.

Eseri bilim dünyasına tanıtan ilk kişi Hayati Yavuzer'dir (Yavuzer, 1997; Yavuzer 1998). Yavuzer'in tezinde metin 200 beyitten oluşmaktadır (Yavuzer 1997: 42). Eserin başka nüshaları incelendi ve incelenen nüshalarda yeni beyitlerin olduğu tespit edildi. Eserin mevcut yeni bilgiler ışığında tekrar tanıtılması gerektiği düşünüldü.⁴ Bilinen son hâliyle *Kırk Armağan* 210 beyitten oluşmaktadır.

Kırk Armağan'ın muhtevasıyla alakalı farklı görüşler vardır. Esere ilk dikkat çekenlerden biri olan Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri* (Karahan 1954) adlı eserinde *Kırk Armağan*'ın bir kırk hadis tercümesi olduğunu söylerken; İsmail Ünver (Ünver 2002: 230), Hayati Yavuzer (Yavuzer 1997: 42), Beyhan Kesik ve Ramazan Sarıççek (Kesik ve Sarıççek 2013) eserin ölüm konusundaki bir hadisin şerhi şeklinde düşünülmektedir. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*'nün 'Kırk Hadis' maddesinde Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan*'ını manzum kırk hadis şerhlerine örnek verir (Pala 2012: 272). Hadis literatürü incelendiğinde beyitler, farklı hadislerle ilişkilendirelebilmektedir. Bu konudaki taramalar sonucunda eser tam olarak kırk hadis ya da sadece bir hadisin

³ Bu eserlerin muhtevalarına dair bilgi için bk. (Ünver 2002; Kesik, Sarıççek 2013.)

⁴ Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan*'ı üzerine pek çok yeni çalışmalar yapılmakta ve kütüphanelerden bilinmeyen nüshalar tespit edilmektedir. Bu çalışmalardan biri Zeynep Oktay Uslu tarafından yapılmıştır. Uslu, çalışmasında Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan* mesnevisinin de içerisinde bulunduğu bir yazma mecmuayı tanıtmıştır. Burada yer alan metin *Kırk Armağan*'ın bilinen en eski nüshalardan biri olmasına karşın 170 beyitten müteşekkildir. bk. (Uslu 2018: 389-398). Yeni nüsha tespitleri, ele alınan metin üzerinde farklı çalışmalar yapılmasına ve yeni yorumlar söylenmesine olanak sağlayacaktır.

şerhi olarak değerlendirilmese de şairin beyitlerde çok sayıda hadis ve ayetten iktibas ya da telmih yoluyla yararlandığı görülür.⁵

Kırk Armağan esas itibarıyla ölümünü isteyen bir kimse ile Hz. Muhammed aleyhi's-selâm arasındaki konuşmayı yansıtır. Buna göre Hz. Peygamber'in huzuruna gelen bir adam, dünyanın mihnetinden kurtulmak için ölmeyi diler. Hz. Peygamber'den bu isteğinin gerçekleşmesi için dua etmesini ister. Hz. Peygamber, bahsi geçen adama ölümün ne olduğu, ölmeden önce ne yapılması gerektiği konusunda bilgi verir. Ölmeden önce yapılması gereken sorumlulukları armağan olarak dile getiren Hz. Peygamber, o kişiye armağanları olduğu takdirde ölmeyi isteyebileceği, aksi takdirde ölmeyi ağzına almaması gerektiğini öğütler. Bu kişi sözü edilen armağanların neler olduğunu sorar. Hz. Peygamber ise öncelikle bu armağanların menzillerini; Azrail, Kabir, Münker-Nekir, Mizan, Sırat, Malik, Rıdvan, Cebrail, Resullullâh ve Hak Teâlâ olarak sıralar ve her bir menzil için hazırlanması gereken armağanları anlatır. Ardından Hz. Peygamber ve ölümünü isteyen kimse âdeta bir seyahate çıkar ve bahsedilen menzillerin her birinden dörder armağan toplar. Eserin adı, sözü edilen on menzilden dörder armağan toplanması sebebiyle "Kırk Armağan"dır. Buradaki armağan, eserden anlaşıldığı kadarıyla daha sonra değinilecek olan Kuran ya da hadis kaynaklı nasihatlerdir. Bu armağanlar menzillerine göre sırasıyla şöyledir⁶:

1. Azrail ve Armağanları: Hasmı razı etmek (48-50), hem kula borcu olan hem de kazaya kalan ibadetlerin borcunu ödemek (51-54), ölüm gelmeden önce hazırlık yapıp bir anını boş geçirmemek (55-55), son olarak da Allah'a karşı gönülden bağlı olmaktır (56-57).

2. Kabir ve Armağanları: Dilini sıkı tutup dedikoduyu terk etmek (60-61), bevlden korunmak (62-63), Kuran okumak (64-65) ve geceleri namaz (66-67) kılmaktır.

3. Münker-Nekir ve Armağanları: Doğru sözlü olmak (71-73), dedikodu etmemek (74-76), tevazu sahibi olmak (79), menfaat sebebiyle ikramda bulunmamak (80-81).

4. Mizan ve Armağanları: Halis amel (84-86), halkı incitmemek (86-87), iyi ahlâk (88-89), Allah'ı çok tesbih etmektir (90-91).

⁵ Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan* mesnevisinin kaynaklarını incelediğimiz çalışmamız bir başka makalenin konusunu oluşturacaktır.

⁶ Armağanlar ve menziller kısmı hazırlanırken (Çelebioğlu 2018) eserinden yararlanılmış ve bazı eklemelerde bulunulmuştur. Parantez içindeki numaralar anlatılmak istenen düşüncenin şiirde karşılığı olan beyitlere aittir.

5. Sırat ve Armağanları: Öfkelenince sabır (95-97), az yemek ve harama dokunmamak (98-99), cemaatle birlik olma (100-101), ömrü zayi etmemek için çok ibadet etmek (103-104).

6. Malik ve Armağanları: Allah korkusuyla ağlamak (108-110), yoksullara yardım etmek (11-113), tövbe edip Kuran okumak (114-116), ana babaya iyilik etmek (117-119).

7. Rıdvan ve Armağanları: Her güce sabretmek (123-125), Allah'ın nimetlerine şükretmek (126-128), Allah yolunda malını harcamak (129-131), hain olmadan emanet saklamak (132-134).

8. Cebrail (a.s.) ve Armağanları: Az yemek (138-140), az söz söylemek (141-143), az uyumak (144-146), istiğfar etmek (147-149).

9. Hz. Peygamber ve Armağanları: Peygamberi canıgönülden sevmek (154-156), peygamberin sünnetine uymak (157-159), ehli beytini sevmek (160-162), ashabını sevmek (163-165).

10. Allah ve Armağanları: Emri bi'l-maruf (iyiliği emretmek) (172-176), nehyi ani'l-münker (kötülükten yasaklamak) (177-181), öğüt vermek (182-186), başkalarını korumak ve kollamak (187-189).

Nüsha Tavsifi

Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan* mesnevisi umumiyetle dîvânın içinde olmasının yanında şiir mecmualarının içerisinde de yer almaktadır. Eserin istinsah sayısı çok olması sebebiyle bu çalışmada bu nüshalardan üç tanesi seçilmiştir. Nüshalar seçilirken metnin tam olması, nüshanın yazılma tarihi, beyit sayısı ve başlıklandırılmaları göz önünde tutulmuştur.

1. Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları MC_Yz_K0328 (MC Nüshası): Nüsha 47 varaklık bir şiir mecmuasını ihtiva eder. Kahverengi şemseli cilt, mıkplepli, (27x18 mm), okunaklı harekeli nesih, 9 satır, başlıklar sürhtür. Bazı sayfalar rutubetlidir. İçerisinde müellifi bilinmeyen eksik bir nasihatname ile Eşrefzâde, Yunus Emre ve Kemâl Ümmî'den bazı şiirler yer almaktadır. *Kırk Armağan* mesnevisi 7b- 19a varakları arasındadır.

başı

bil ki bismillâh dilüñ mişbâhıdır

hem me'ânî gencinüñ miftâhıdır

sonu

ol cihân bâkî durur her kim aña

‘azm iderse azmaya işi oña

2. Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları MC_Yz_K0485 (MC1 Nüshası): Kemâl Ümmî *Divânı*'nın bir nüshasıdır. Sade kahverengi karton cilt, sırtı koyu kahverengi, mıklepsiz, (28x20 mm), okunaklı harekeli nesih, cetvellidir. Tamamı 139 varaktır. *Kırk Armağan* mesnevisi 11b-21a varakları arasında yer alır. 11 satır, başlıklar sürh yazılmıştır.

başı

bil ki bismillâh dilün mişbâhıdır

hem me‘ânî gencinün miftâhıdır

sonu

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât

viridi olmayanda yokdur vâridat

3. Atatürk Kütüphanesi Belediye Yazmaları Bel_Yz_K0295 (K Nüshası): Tamamı 70 varak olan eser, Kemâl Ümmî *Divânı*'nın bir nüshasıdır. Değişiklik göstermekle birlikte ortalama 15 satır ile yazılmıştır. Kahverengi karton cilt, mıklepsiz, (31x21 mm) harekeli nesih, cetvellidir. *Kırk Armağan* mesnevisi 47b-45b varakları arasındadır. Başlıklar sürhtür.

başı

bilün bismillâh dilün mişbâhıdır

hem me‘ânî gencinün miftâhıdır

sonu

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât

viridi olmayanda yokdur vâridat

Metin Teşkilinde Gözetilen Hususlar

1. Varak numaraları köşeli parantez [] içinde verilmiştir.
2. Türkçe kelimelerin imlasında eserin yazıldığı Eski Anadolu Türkçesi imlası tercih edilmiştir.
3. Metin, özel isimler hariç diğer kelimeler küçük harfle yazılmıştır.
4. Farsça tekrarlanan iki sözcük arasına bazı ek ve edatlar getirilerek yapılmış söz öbeklerinde, tekrar eden ek ve edatlar bitişik yazılmıştır: dembedem...
5. Farsça olumsuzluk ekleri kelimeye bitişik yazılmıştır: bigarazi...
6. Arapça ibarelerin Türkçeleri dipnotta ve metnin nesre çeviri bölümlerinde verilmiştir.
7. Metinde herhangi bir noktalama işareti kullanılmamıştır.
8. Tenkitli metin oluşturulurken şairin yalnızca bu metni değil, yazmış olduğu diğer metinler de göz önünde bulundurulmuştur. Üslup ve içerik yönünden karşılaştırma yapılarak mümkün olduğunca kendi kaleminden çıkan metne ulaşılmaya çalışılmıştır.
9. Beyte yapılan müdahaleler dipnotta belirtilmiştir.
10. Nüsha farklarında tercih edilen kelimeler ve ifadeler dipnotta önce verilmiş; nüsha farkları ise iki noktadan sonra verilmiştir: gel baña: MC, K belki bir...
11. Daha önce belirtildiği üzere Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan* eseri umumiyetle *Dîvân*'ının içindedir. Bu sebeple incelemeye alınan nüshalar haricinde *Dîvân*'ı üzerine çalışan Dursun Öztürk'ün çalışmasından (Öztürk 1991) da yararlanılmıştır. Üç beyit sözü edilen çalışmadan tespit edilip iktibas edilen beyitler dipnotta belirtilmiştir.

Kırk Armağan'ın Dil Özellikleri⁷

İmla ve Fonetik

Harekeli bir metin olan *Kırk Armağan*'ı diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden ayıran dikkat çekici imla özelliği yoktur. Ünlüler, kelimelerde ve eklerde harflerle yazılmakla birlikte kimi zaman hem harf hem de harekeyle gösterilmektedir.

⁷Eserin dil özellikleri incelenirken (Durmaz ve Şükrü, 2020), (Şahin 2011) çalışmalarından yararlanılmıştır.

Ünlüler

Kırk Armağan'da Türkiye Türkçesinin sekiz ünlüsü olan a, e, ı, i, o, ö, u, ü ile beraber Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler olan ā, ī, ū sesleri de tespit edilmiştir.

Kapalı e'nin tespitinde metnin imlası ipucu vermemektedir. Bu sesin var olduğunu bildiğimiz kelimeler, y'li yazılanlar olduğu gibi y'siz şekilde de metinde görülür.

irişür (ايرشور) 75 yitdükce (يتدكج) 179

Metinde ver- fiili vir- şeklinde harekelenmiş olmasından dolayı e okumamızı engellemiştir.

vir- (ور) 16 virdük (وردك) 135

Ünlü Uyumları

Kırk Armağan'da, kalınlık-incelik uyumu, Türk dilinin imla eğilimini yansıtmaktadır.

virmişdür (ورمشدر) 5 idüp (ايدب) 10 emrinden (امرندن) 52

Düzlük-yuvarlaklık uyumu Türk dilinde geç başlamış ve yavaş gelişmiş bir uyum olduğundan eserde de işlek bir görünüm sergilememektedir.

eyü (ايو) 89 kapucısıdur (قاپوجسى در) 107

Eski Anadolu Türkçesi döneminde her zaman düz ve her zaman yuvarlak kullanılan eklerden dolayı da uyumsuzluklar görülmektedir.

idüp (ايدوب) 10 togısar (طوغسر) 20 işidüp (اشيدوب) 105

Ünsüzler

Eski Anadolu Türkçesi döneminin genel özelliklerine uygun olarak Eski Türkçedeki ñ sesi korunmuştur.

gönül (گوکل) 2 Tañrı (تكرى) 6 aña (اكا) 8 şoñ (صوك) 46

Ayrıca b>v, t>d, k>g gibi Türkiye Türkçesinde temel olan ünsüz değişimleri de tespit edilmiştir.

b>v vir- (ور) 16 var (وار) 40 virdük (وردك) 135

t>d dilüm (دلم) 19 dilemek (ديلمك) 25 dutmak (دتمق) 95

k>g göñül (كوكل) 2 gün (كون) 8 geldi (كلى) 15

k ünsüzü kalın sıradan ünlülerin yanında korunmuştur.

kılmamağdur (قلممقدر) 55 kaçandır (قچندر) 102 kıla (قىله) 162

Ünsüz Uyumu

Kırk Armağın'da eklerde ötümlülük-ötümsüzlük uyumu diğer Eski Anadolu Türkçesindeki metinlerde olduğu gibi bulunmamaktadır.

gerekdür (كركدر) 41 nefesde (نفسده) 46 Haktan (حقدن) 78

Morfolojik Özellikler

Durum Ekleri

Yalın Durum Eki (Nominative)

Türkçede yalın durum eki eksiz biçimde kullanılır.

çünkü 'Azrâ'il kelâmın söyledük (58)

Taîrı adı birle söze girelüm (6)

İlgi Durum Eki (Genetive)

Kırk Armağın'ın incelediğimiz tüm nüshaları harekeli olması sebebiyle dönemin imla özelliğine bağlı olarak ilgi durum eki +(n)Uñ metinde yuvarlak bir biçimde okunmuştur.

her me'ânî gencinüñ miftâhıdır (1)

hergiz anuñ işi ebter kılmaya (3)

Yönelme Durum Eki (Dative)

Kırk Armağın'da yönelme durum eki +(y)A'dır.

Şeytân anuñ gönüne yol bulmaya (3)

ataya vü anaya eylik ide(117)

Bulunma Durum Eki (Locative)

Bulunma durum eki olan +dA'nın metinde ünlü uyumuna uyuyorken ünsüz uyumuna uymadığı görülmüştür.

ol devir**de** kim cihân ma' mür idi (14)

şoñ nefes**de** kim gelür cân almağa (46)

Ayrılma Durum Eki (Ablative)

Kırk Armağan'da ayrılma durum eki olan +dAn, ünlü uyumu açısından uyumlu; fakat ünsüz uyumu açısından uyumsuzdur.

kim şefâ'at**den** bizi yarın aña (8)

ol güneş**den** şeş cihet pür nür idi (14)

Belirtme Durum Eki (Accusative)

Belirtme durum eki, Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki gibi +(y)I biçimiyle kullanılmıştır; 3. tekil iyelik ekinden sonra +n biçimiyle kullanılmıştır.

kim şefâ'at**den** bizi yarın aña (8)

biri oldur kim kişi her haşmını (48)

kim bevilden şaklaya tönin**tenin** (63)

Araç Durum Eki (Instrumental)

Kırk Armağan'da araç durum ekini “ile” edatı üstlenmiştir.

her ki bunda dürişe Kurânı**la** (65)

+IA araç durumu eki zarf yapmak için de kullanılmıştır.

her ki söze kaçdı**la** yalan kara (72)

İyelik Ekleri

Kırk Armağan, tasavvufi bir eser olması sebebiyle herkese hitap etmek amacıyla daha çok üçüncü teklik ve ikinci çokluk iyelik ekleri kullanılmıştır. Bunun yanı sıra diğer iyelik eklerinin az da olsa kullanıldığı saptanmıştır.

Birinci Teklik İyelik Eki

kim ölümüm dileyem andan girü (16)

işid imdi kim neler söyler dilüm (19)

İkinci Teklik İyelik Eki

saña menhîdür ölümün dilemek (25)

kârûn ol menzilde dörder armağan (27)

Üçüncü Teklik İyelik Eki

şamunuñ kapucısıdur ol melek (107)

ol nebiler pişuvâsı servere (151)

Birinci Çokluk İyelik Eki

haqqıçün kamumuzu sen yarlığa (203)

İkinci Çokluk İyelik Eki

ölümünüzden ilerü olasız (11)

kim gözünüz göre imân şem'ini (13)

Üçüncü Çokluk İyelik Eki

diñlegilsin armağanları nedür (59)

Fiil İşletme Ekleri

Geçmiş Zaman

kim bize dîn içre virmişdür gınâ (5)

râvi kılmışdur rivâyet hoş melih (9)

ol ara döndi ayıtdı iy fülân (18)

andan ol er döndi aydur yâ Habîb (29)

Geniş Zaman

işid imdi kim neler söyler dilüm (19)
sen dilemedin dahı saña gelür (20)
kim yalancınıñ hiç **olmaz** hürmeti (73)

Gelecek Zaman

her ki **toğdı toğısar** lâbüd ölür (20)
bir kadehdür kim **ķamu nefis içiser** (21)

İstek Kipi

Tañrı adı birle söze girelüm (6)
çok şalavât idelüm bu gün aña (8)
ölümünüzden ilerü olasız (11)
yâ Resüllü'llâh buyur işidelüm (31)
söyleyelüm diñle bir bir şeksüzün (45)

Emir

gel baña **destür vir** iy şems-rû (16)
bir'aceb nesne durur **bilgil** ölüm (19)
ğâfil olma aķluñı başuña **dir**(33)
söyleyelüm **diñle** bir bir şeksüzün (45)

Gereklilik

her yarağ u yâtinı**görmek gerek** (24)
hem şırâta armağan **düzmek gerek** (38)
ğıybet itdise **helâllaşmak gerek** (50)

Birleşik Çekim

Kırk Armağan'da çok fazla birleşik çekimli eylem bulunmamaktadır. Daha çok geniş zaman ve şart kipi ile kullanılmış yapılar yer almaktadır.

Tañrı emrinden ne kim fevt **oldısa** (52)

ödemekdür **kaldısa** şavm u şalât (53)

kâfir **olursa** dañı 'izzet kıla (119)

her kim **uyarsa** bu fazlu sünnete (159)

her ki birin sevmeyüp **kılursa** fark (162)

her ne kim **şanursa** kendü cânına (188)

Ek Fiil

Ek fiil çekiminde kişi ve zaman çeşitliliği yoktur. Metinde geçen örneklerin tamamı geniş zaman çekimi 3. teklik kişiye aittir.

bir **kadehdür** kim kamu nefis içiser (21)

kişiye azuğ **gerekdür** anda bol (23)

saña **menhîdür** ölümün dilemek (25)

biri **oldur** kim kişi her haşmını (48)

hem birisi ölümün **şanmağ durur** (54)

Fiilimsiler

Eserde çok sayıda fiilimsi mevcuttur. Bunlardan bir kısmı şu şekildedir:

İsim Fiiller (Masdar)

Eserde isim fiil eklerinden sadece -mAk eki kullanılmıştır.

hem birisi ölümün **şanmağ durur** (54)

ya'ni Qur'an **okumağdur** şubh u şâm (64)

hem biri anuñ **şağınmağdur** yine (86)

azyimek az **söylemek** az **üyimek** (146)

Sıfat Fiiller (Partisip)

Eser içerisinde çok sayıda sıfat fiil bulunmaktadır.

niçe niçe uyku iy **nefse uyan** (144)

bilmeyene kılmayana kıldura (173)

halk içinde devlet anı kılanuñ (177)

Zarf Fiil (Gerundium)

Çok farklı işleve sahip olan zarf fiil ekleri her metinde sıklıkla kullanıldığı gibi *Kırk Armağan* adlı mesnevîde de kullanılmıştır.

nefsini şorulmadın ide hisâb (49)

tâyıp olup tevbe milkine geçe (115)

yañılıp soñra peşimân yimeye (118)

vâlideni hoş tutup hürmet kıla (119)

göñli birle döndürübenyigrene (180)

yuyıcı arıtmayınca iy'aziz (186)

Söz Varlığı⁸

Kırk Armağan'da günümüzde de kullanılan Türkçe kökenli kelimeler sıklıkla kullanılmıştır. Eserdeki bazı Türkçe kelimeler şunlardır: bigi, ata, ay-, ayak, ayıt-, azuk, armağan, birle, dirlik, düriş-, eyit, gice, imdi, kakı-, kamu, katırak, key, kimesne, öküş, on-, Tanrı, tizerek, don, yaraşug, yaraklan-, yalan, yalancı, yavuz, yazug, yeyni, yuhsul. Elbette bugün bu kelimeler, anlam genişlemesi, daralması veya değişmesine uğramıştır.

Bunun dışında ele alınan eserde Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunluğu dikkat çekicidir. Eserin muhtevası gereği bu kelimelerin kullanılması tabiidir. Kanatimizce şairin bu kelimeleri tercih etmesinde sadece aruz kaygısının olduğu düşünülmektedir. Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılmasının bir başka sebebi olarak halk için bu kelimelerin anlaşılır olduğu düşünülebilir. *Kırk Armağan*'da geçen Arapça ve Farsça kelimelere örnek olarak şunlar verilebilir: âdem, âgâh, âhîret, ahvâl, Allah, assı, âsân, bahs, belâ, belek, bevil, bihatâ, bihilâf, bîkiyas, billah, bismillah,

⁸ Söz varlığına katkı sunmak amacıyla *Kırk Armağan*'ın bağlamalı dizin ve işlevsel sözlüğü TEBDİZ projesi kapsamında tarafımızca yapılmış ve tamamlanmıştır.

bîzelâl, câh, cehr, cemaat, cennet, cihân, cism, derd, dîn, evvel, ferc, fiil, fuşş, fırsat, fuzul, gani, gazap, genc, gıybet, günah, hac, hadis, hak, hâl, hallaşmak, halk, hasm, haste, hayr, hayy, hazinedar, helak, helal, helallaşmak, kaza, kefarete, kıraat, kısım, lâcerem, lahza, layık, likî, mağfiret, mahbub, mâl, mamur, masiyet, melek, melih, menhî, menzil, mervî, mezhep, meânî, miftah, mihnet, milk, misbah, mîzân, mebedî, müşkil, müzd, nefis, nez, nimet, pes, peygamber, pîşuva, rahmet, recül, renc, rivâyet, ruh, rûşen, sabr, sahih, şahs, sefer, şeksüz, şeytan, sünnet, tuhfe, velî, zekat, zihi, zina, akl, amel, ömr.

Türkçedeki et-, ol-, kıl- yardımcı fiilleriyle kurulmuş birleşik eylemler metin içerisinde oldukça fazla kullanılmıştır. Bu birleşik eylemler Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerle kurulmuştur. Metinde geçen birleşik eylemler şunlardır: hâsıl ol-, gına ver-, salavât et, salavât ver-, rivâyet kıl-, hikâyet kıl-, nazm et-, destûr ver, dua kıl-, farig ol-, yarak eyle-, ak ol, azm et, iş et-, vâsif et-, arz ol-, afv et-, rahmet kıl-, belli beyân et-, razı et, itâb kıl-, hesap et-, gıybet et-, fevt kıl-, müştak ol-, tâlip ol-, şerh eyle-, hazır ol-, berk eyle-, terk eyle-, pinhân et-, emin ol-, behişt ol-, fikir kıl-, yüzü ak ol-, yüzü kara ol-, hürmeti ol-, ragbeti ol-, terk et-, bühtân eyle-, tevbe kıl-, alçaklık kıl-, izzet kıl-, ikram et-, amel kıl-, riya ol-, hoş ol-, tesbih et-, kalkan et-, perhiz kıl-, taat kıl-, zayı kıl-, ah kıl-, hayır eyle-, red kıl-, sed ol-, eylik et-, hürmet kıl-.

Şair, sözün gücünü arttırmak için atasözü ve deyimlerden yararlanmış. Metinde bir atasözü ve çok sayıda deyim kullanılmıştır. Bunlar şöyle geçmektedir:

Atasözü

halkı iyi [olan] iyilik bulur: Doğuştan yaratılışı iyi olan her daim iyilik bulur.

lâcerem eylik bulur halkı eyü

liki yavuz hüyluya vardır kayu

Deyimler

akla uy-: Akıl ve mantığa uymak.

birisi şabr eylemekdür her güce

âdemiseñ akla uy nefsi göçe

aklını başına dir-: Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kaçınmak.

ğâfil olma aklıñı başuña dir

vir şalâvat gör ki peygamber ne dir

alçaklık kıl-: Alçak (gönüllü), tevazu sahibi olmak.

kıla alçaklık değil kim câhiçün
her ki halka câhi çün 'izzet kıla

borçlu kal-: Görülen hesapta vereceği kalmak.

liki gıybet söyleyen borçlu kalur
hem biri oldur ki kavli hağ ola

sıkıntıya düş-: Sıkıntı içinde olmak.

bu cihân fâni durur her kim buña
meyl iderse düşer oñulmaz buña

can al-: Öldürmek, canını almak.

söyleyelim diñle bir bir şeksüzün
şoñ nefesde kim gelür cân almağa

can ve gönül kulağını aç-: Can ve gönülden dinlemek, hissetmek.

açuñ imdi cân u gönül sem'ini
kim gözünüñ göre imân şem'ini

canını dağla-: Canını yakmak, acısını yüreğine işlemek.

birisi oldur ki cânın tağlaya
Hağ te'âlâ korkusundan ağlaya

destur ver-: İzin vermek, müsaade etmek.

gel baña destür vir iy şems-rü
kim ölümüm dileyem andan girü

dile al-: Ağızına almak, söz etmek.

armağanuñ varısa ölmek dile
yoħsa ayruğ bu sözi alma dile

dili berk eyle-: Dilini sağlamlaştırmak, sır saklamak, bir şeyi söylemeden önce etraflıca düşünmek.

biri oldur kim dilin berk eyleye
ya' ni kovkovlamağı terk eyleye

emek çek-: Bir işte çok çalışarak yorulmak, zahmet çekmek.

saña menhîdür ölümün dilemek
geç bu işden fâriğ ol çekme emek

emek ye-: Çaba harcamak.

ger emek yirsen yola eyle yarağ
tâ ki ola Hâğ katında yüzün ağ

gönülden uzak ol-: Gönülden uzaklaştırmak.

dünye arzûsın gönülden uzasız
âhîret düzgünlerini düzesiz

güç gel-: Bir işin yapılmasında zorluk çekmek.

zîrâ nefse zühd ü tã' at güç gelür
liki fişğ u ma' şiyet âsân olur

haram ye-: Din kurallarına aykırı olan, dini bakımdan kesinlikle yasak olan davranışlarda bulunmak.

yimemkdür az öküş hergiz hârâm
kim hârâmı terk iderse ol Mu'in

haramı terk et-: Haramı bırakmak, terk etmek.

yimemkdür az öküş hergiz hârâm
kim hârâmı terk iderse ol Mu'in

kalkan et-: Mecazen bir şeylerden korunmak için önlem olarak kullanmak.

hılm ü şabrı kalkan it kim toķına
hem biri perhiz kılmakdur temâm

nefsi göç-: Nefsi terk etmek, nefisten yani benlikten kurtulmak.

birisi şabr eylemekdür her güce
âdemiseñ aķla uy nefsi göçe

öğüt tut-: Nasihat tutmak, verilen nasihatın gereğini yerine getirmek.

çok sözüñ yaraşuğı Qur'ândadır
ger necât isteriseñ uş tut öğüt

ömür geç-: Ömrün geçmesi, hayatın zevale ermesi.

ğafletile geçdi ömrüm âh âh
şakal aķ yüzüm kara işim günâh

sakalı ak [olmak]: saç ve sakalın beyazlaşması, yaşlanmak.

ğafletile geçdi ömrüm âh âh
şakal aķ yüzüm kara işim günâh

söze gir-: Bir konuda konuşmaya başlamak.

Tañrı adı birle söze girelüm
şer'i gülzârında güller direlüm

yol bul-: Ulaşmaya fırsat ve imkân bulmak.

hergiz anuñ işi ebter kılmaya
Şeytân anuñ gönüne yol bulmaya

yola gir-: Yola çıkmak, yolculuğa başlangıç yapmak; bir işe niyetlenmek.

her yarağ u yâtinı görmek gerek
yol eri andan yola girmek gerek

yüz tut-: Yönelmek, meyletmek.

kim bu yola terkile tütarsa yüz
Hak katında biri ondur onu yüz

yüzü ak ol-: Utanılacak bir durumu bulunmamak.

söyleye kim ağ ola anda yüzi
her ki söze kaçdıla yalan kara

ger emek yirsen yola eyle yarağ
tâ ki ola Hak katında yüzün ağ

yüzü kara ol-: Utanılacak bir hâlde olmak.

bunda vü anda ola yüzi kara
kim yalancınun hiç olmaz hürmeti

ğafletile geçdi ömrüm âh âh
şakal ağ yüzüm kara işim günâh

Kırk Armağan'ın Edebî Açıdan İncelenmesi ve Türk Edebiyatına Katkısı

Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan* mesnevisi aruzun remel bahrinin *fâilâtün/fâilâtün/fâilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıp özellikle mesnevilerde çok sık karşımıza çıkan kalıplardan biridir.

Metni tahkiye açısından incelediğimizde temelde iki şahsın varlığını görmekteyiz. Bunlar Hz. Muhammed aleyhi's-selam ve kendi ölümünü isteyen şahıstır. Sözü edilen iki ana karakterin yanında yardımcı şahıslar da vardır. Metinde bunlar ilâhî varlıklar olarak karşımıza çıkar. Bunun yanında mekân ise menzil kavramıyla özdeşleşmiştir. Metin zaman olarak Hz. Muhammed aleyhi's-selam'ın peygamberliğe mazhar olduğu 610 ile vefatı olan 632 yılları arasındadır. Bu bağlamda incelendiğinde metin olay, zaman, şahıs ve mekân unsurlarının tamamını barındırmaktadır.

Metnin üslup özelliği olarak bazı ifadeler göze çarpmaktadır. *Kırk Armağan* sembolünden kasıt on menzilden dörder armağan toplayan kişinin toplamda kırk armağan elde etmesidir. Kültür tarihimiz içerisinde üç, beş, yedi rakamları gibi kırk sayısı da sıklıkla kullanılmaktadır. Şair, *Kırk Armağan*'ı böyle bir sembol çerçevesinde isimlendirmiştir.

Menzillerin sıralaması insanın dünyadan ukbaya gidiş sürecine uygun olarak verilmiştir. Mesneviye göre ölüm anı geldiğinde öncelikle Azrail, insanın canını alır, daha sonra insan kabre girer. Kabirde Münker ve Nekir melekleri tarafından hesaba çekilir ardından mizanda günahları ve sevapları ölçülüp sırattan geçer. Sonrasında Malik Rıdvan ve Cebrail isimli melekler ile karşılaşır. Daha sonrasında Hz. Muhammed ve Allah'a ulaşarak nihai noktaya varır. Şair, menzilleri verirken bu tertibe dikkat etmiş ve eseri bu minvalde kurgulamıştır.

Armağanlarla menziller arasında da bağlantılar vardır. Örneğin Azrail'in armağanları arasında ölüm anı gelmeden önce yapılması gereken işler ayet ya da hadislerle telmih ya da bunlardan iktibas yoluyla öğütlenirken kabir menzilinde de kabirde azap çekmemeye yönelik tavsiyeler yine ilgili ayet ya da hadislerden yararlanılarak dile getirilmiştir.

Şair, burada ölümünü isteyen meçhul bir adam ile Hz. Muhammed aleyhi's-selam'ı birlikte ele alıp birinci çokluk zamiri/şahıs ekini kullanmıştır. Bununla birlikte menzillerin adı bu beyitlerde belirtilmiştir. Örneğin,

geldük imdi girü 'Azrâ'il sözün
söyleyelüm diñle bir bir şeksüzün (45)

geldük imdi şunları kılğıl fikir
kim biri **Münker** durur biri Nekir (69)

geldük imdi girü **mizānda** dañı
hem gerek dörd armağan anda dañı (83)

Şair, menzillerdeki armağanları sıralarken "hem biri/ hem birisi/ biri oldur kim" ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler arasındaki beyitler önceki armağanın tavsifleridir. Örneğin,

biri oldur kim kişi her ھاşmını
rāzi ide yidü ise kısmını (48)

kılmadın da 'vıciler aña 'itāb
nefsini şorulmadın ide ھیşāb (49)

ğıybet itdise helâllaşmak gerek
halkıla şolresme hallaşmak gerek (50)

hem birisi nedür anuñ dañı bil
her ne kim borcuñvarısa ödegil (51)

Tañrı emrinden ne kim fevt oldısa
farzu vâcipü kazāya kaldısa (52)

ödemekdür kaldısa şavm u şalât
neẓr ü kefâret ‘öşr ü hac ü zekât (53)

Şair, cinas, iktibas, mübalağa, istiare, kinaye, leff ü neşr, hüsn-i talil, tenasüp ile tekrar ve tezattan sıklıkla yararlanmışır. Bu sanatlardan bazılarını müellifin şairliği hakkında söz söyleme imkânı vermesinden dolayı örnek vermekte fayda vardır. Şairin bu eserinde cinası ustalıkla kullandığı görülmektedir. *Kırk Armağan*'da cinas sanatının kullandığı beyitlere örnek olarak şu beyitler verilebilir;

çok şalavât idelüm bu gün **aña**
kim şefâ‘ atden bizi yarın **aña** (8)

ger emek yirsen yola eyle **yarak**
tâ ki ola Hâk katında yüzün **ak** (26)

armağanuñ varısa ölmek **dile**
yoḥsa ayruḥ bu sözi alma **dile** (28)

geldük imdi yine Mâlik **şerhine**
diñle imdi kimdür ol yâ **şerhi ne** (106)

kim bu yola terkile ıtarsa **yüz**

Hağ katında biri ondur onu **yüz** (130)

Şair, fahr-i cihân (18) ile açık istiarede bulunmuş, emek çek- (25), yüzü ak ol- (26), aklını başına dir- (33) ifadeleriyle kinaye sanatının örneklerini şiire yansıtmıştır. Ayrıca bugün- yarın (8), varsa- yoksa (28) ifadeleriyle tezat sanatının; farz, vacip, kaza kelimeleriyle (52) dinî kavramlar; el ayak göz ferc ü dil kulağ karın (134) ifadeleri organ isimleri olması sebebiyle tenasüp sanatının en güzel örneklerini oluşturur. Ayrıca Kemâl Ümmî, çok sayıda ayet ve hadisleri de iktibas etmiştir.

Sonuç

Bu çalışma ile XV. yüzyılda yaşamış, Anadolu sahasında tekke tasavvuf edebiyatı çizgisinde ilerlemiş, mutasavvıf bir şair olan Kemâl Ümmî'nin *Kırk Armağan* adlı mesnevisi detaylı bir şekilde incelenip bilim dünyasının dikkatlerine sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada ilk önce Kemâl Ümmî ile mesnevisi hakkında gerekli bilgilendirme ve değerlendirmeler yapıp eserin nüsha tavsifine yer verilmiştir. Ardından *Kırk Armağan*, Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri bakımından incelenmiş ayrıca metinde geçen atasözü ve deyimler de tespit edilerek söz varlığı üzerine çalışma yapacak olan araştırmacılara kolaylık sağlanmıştır. Buna göre eserde yirmi sekiz deyim ve bir atasözü kullanılmıştır. Daha sonra eserin söz varlığına da değinilerek metinden örnekler sunulmuştur. Metin, dil incelemesinin yanında edebi açıdan da incelenmiş ve tahkiye unsurları ile üslup özellikleri tespit edilmiştir. Son olarak *Kırk Armağan*'ın Türkiye'deki kütüphanelerde tespit edilmiş üç nüshası tenkitli metin olarak verilip beyitler nesre çevirileriyle sunulmuştur.

Kırk Armağan mesnevisi hem şairin *Divân*'ı hem de şiir mecmualarının içinde bulunmaktadır. Tenkitli metin oluşturulurken taramalar sonucunda istinsah tarihi en eski ve tam olan üç nüsha seçilmiştir. Bu nüshalardan iki tanesi şairin *Divân*'ı arasında, biri ise şiir mecmuasının içinde yer almaktadır. Seçilen nüshalarda yer almayan üç beyit Dursun Öztürk'ün çalışmasından alınmış ve bu beyitler dipnotta belirtilmiştir. Bunun sonucunda eserin 210 beyitten oluştuğu tespit edilmiştir. Bu hâliyle oluşturulan metin, *Kırk Armağan* çalışmaları içerisinde en hacimli olanıdır.

Abdülkadir Karahan, *Kırk Armağan*'ı kırk hadis tercümesi olarak görürken, bazı araştırmacılar da bir hadisin tercümesi olarak kabul etmektedir. Ancak hadis literatürü incelenmiş mesnevideki beyitlerin farklı hadislerle ilişkilendirilebileceği görülmüştür. Bu konudaki taramalar neticesinde eser tam olarak kırk hadis ya da bir hadisin şerhi olarak değerlendirilemeyeceği ve Kemâl Ümmî, *Kırk Armağan* adlı eserinde pek çok hadisten iktibas ya da telmih yoluyla yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma, *Kırk Armağan*'ın gerek dil özellikleri gerek söz varlığına değinme gerekse edebi açıdan ve üslup özellikleri bakımından daha detaylı incelenmiş ilk çalışma olması dolayısıyla Klasik Türk Edebiyatı alanına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Canım, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Canpolat, Mustafa (1995). *Mecmûatü'n-Nezâir (Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çelebioğlu, Âmil (2018). *Türk Mesnevî Edebiyatı –Sultan İkinci Murad Devri-*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmaz, Gülay, Baştürk Şükrü (2019). “Bir Kuran Falı Örneği: Fâl-ı Türkî-i Manzûm ve Dil Özellikleri”. *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 1-22.
- Ergun, Saadettin Nuzhet (bilinmiyor). *Türk Şairleri*. C. 1.
- Gibb, E. J. Wilkinson (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi –A History Of Ottoman Poetry-*. C. 2, (Çev. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa (1990). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İsen, Mustafa (1994). *Künhü'l- Ahbar'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1954). *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*. İstanbul: Horoz Basımevi.
- Karahan, Abdülkadir (1981). *Kırk Armağan*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Kartal, Ahmet (2018). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi –Türk Edebiyatında Mesnevî-*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kesik, Beyhan, Sarıççek, Ramazan (2013). “Kemâl Ümmî, İsmâîl”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Kemâl-ummi-ismail> [Erişim Tarihi: 15.05.2020]
- Köprülü, Mehmed Fuad (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Levend, Ağâh Sırrı (1973). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, Dursun (1991). *Kemâl Ümmî Divanı (Metin ve İndeks)*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Paçacıoğlu, Burhan (2016). *VIII. –XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Pala, İskender (2012). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

- Sarıççek, Ramazan (1997). *Kemâl Ümmî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanı*. Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Şahin, Hatice (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taş, İbrahim (2009). *Süheyl ü Nev-bahâr'da Eskicil Öğeler*. Konya: Palet Yayınları.
- TEBDİZ, <http://www.tebdiz.com> [Erişim Tarihi: 15.05.2020].
- Uslu Oktay, Zeynep (2018). “Yunus Emre Şiirleri ve Kemal Ümmî'nin Kırk Armağan'ının 15. Yüzyıla Ait Bilinmeyen Bir Yazması Üzerine”. *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*, (50): 389-398.
- Ünver, İsmail (2002). “Kemâl Ümmî”. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Yavuzer, Hayati (1997). *Kemâl Ümmî Divanı (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yavuzer, Hayati (1998). “Kemal Ümmî'nin Kırk Armağan Mesnevisi”. Bolu: Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, AİBÜ Yayınları: 122-127.

Metin

Meşnevî Der Beyân-ı Kırk Armağan min Kelâm-ı Kemâl Ümmî⁹

fâ 'ilâtün/ fâ 'ilâtün/ fâ 'ilün

1. bil ki¹⁰ bismillâh dilün mişbâhıdur [MC 7b; MC1 11b; K 47b]
her¹¹ me 'ânî gencinün miftâhıdur
2. her ki¹² evvel işide bismillâh diye [MC1 12a]
cân u gönül birle billâh¹³ diye
3. hergiz anuñ işi ebter kalmaya¹⁴
Şeytân anuñ gönlüne yol bulmaya
4. her murâdı tizirek hâşıl ola
her neden kim korçarısı kurtula¹⁵
5. ol Gani Cebbâra çok hamd ü şenâ
kim bize dîn içre virmişdür gnâ
6. Tañrı adı birle söze girelüm
şer 'i gülzârında güller direlüm
7. mübtediler mezhebini koyalum
Mustafânuñ sünnetine uyalum
8. çok şalavât idelüm bu gün aña
kim şefâ 'atden bizi¹⁶ yarın aña

⁹Meşnevî der Beyân-ı Kırk Armağan min Kelâm-ı Kemâl Ümmî: MC Min Kelâm-ı Kemâl Ümmî: K başlık yok

¹⁰bil ki: K bilün

¹¹her: MC, MC1 hem

¹²ki: MC kim

¹³billâh: K yâ Allah

¹⁴Bu beyit incelediğimiz nüshalar içinde yer almamış olup Dursun Öztürk'ün hazırladığı *Kemâl Ümmî Divânı (Metin ve İndeks)* adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır (Öztürk, Dursun, 1991: 51).

¹⁵korçarısı kurtula: MC korçulmaya kütula

¹⁶şefâ 'atden bizi: MC1 bizi şefâ 'atden

9. ol nebiden¹⁷ bir hadîş ki şaḥîḥ
râvi kılmışdur rivâyet ḥoş melîḥ
10. biz daḥı andan¹⁸ rivâyet kılalum [MC 8a; K 48a]
nazm idüp rüşen ḥikâyet kılalum
11. tâ ki dirlik niçe gerek bilesin
ölümünüzden ilerü olasız
12. dünya arzûsın gönülden uzasız
âḥiret düzgünlerini düzesiz
13. açuñ imdicân u gönül sem‘ini
kim gözünüz göre îmân şem‘ini
14. ol devirde kim cihân ma‘mûr idi¹⁹
ol güneşden şeş cihet pür nûr idi
15. Muştafâya geldi bir gün bir recül [MC1 12b]
didi kim iy²⁰ şâh-ı Muḥtâr-ı resul
16. gel baña²¹ destür vir iy şems-rû
kim ölümüm dileyem andan²² girü
17. bir du‘â kılm kim tizirek öleyin²³
miḥnetinden dünyenüñ kurtulayın²⁴
18. çün²⁵ bu sözi diñledi faḥr-i cihân²⁶
ol ara döndü ayıtdı iy fülân

¹⁷nebiden: MC1 nebinün

¹⁸daḥı andan: K de andan ḥoş

¹⁹bu beyit, MC1 nüshasında yoktur.

²⁰“ey” ünlemi K nüshasında “iy”, MC nüshasında “ey” şeklinde harekelenmiştir. Dönemin dil özelliklerine bağlı kalmak adına metinde K nüshasındaki imlâ tercih edildi.

²¹gel baña: MC, K belki bir

²²andan girü: MC1 şimdiden girü

²³öleyin: MC, MC1 öleyim

²⁴kurtulayın: MC, MC1 kurtulayım

²⁵çün: MC kim

²⁶faḥr-i cihân: MC, K şâh-ı cihân

19. bir ‘aceb nesne durur bilgil ölüm [MC 8b]
işid imdi kim neler söyler²⁷ dilüm
20. sen dilemedin²⁸ dahı saña gelür
her ki çoğdıçoğısar lăbüd ölür²⁹
21. bir kadehdür³⁰ kim kamu nefis içiser³¹
bir kapudur kim gelenler geçiser³²
22. Hâkdan artuğ nesnelər külli helâk
öliserü kalısar³³ ol Hây ü Pâk
23. hem katı uzak sefer³⁴ durur o yol³⁵
kişiyē azuğ gerekdür anda bol
24. her yarağ u yâtını³⁶ görmek gerek [K 48b]
yol eri andan yola girmek gerek
25. saña menhidür ölümüñ dilemek
geç bu işden fâriğ ol çekme emek
26. ger emek yirsen yola eyle yarağ [MC1 13a]
tâ ki³⁷ ola Hâk katında yüzüñ ağ

²⁷neler söyler: K ne söyler bu

²⁸dilemedin: MC1 dilemezsen

²⁹Bu beyitten sonra K nüshasının 48a varağında şu ibare yazılıdır: “Kale’n-nebi sallallahu aleyhi ve’s-sellem el-mevt kâse ve külli el-nâs şarabe, el-kabr bab külli el-nâs dahale.” İbarenin Türkçesi şu şekildedir; “Hz. Muhammed, Allah’ın selamı onun üzerine olsun, buyuruyor; ölüm bütün insanların içeceği kâse, kabir bütün insanların geçeceği kapı.” Bu söz dikkat edilirse mevzundur ve bundan sonraki beyitte Türkçesi vezinli bir şekilde söylemiştir. Hadis, kuvvetle muhtemel sahih değildir. Diğer nüshalarda bu ibare yer almamaktadır.

³⁰kadehdür: MC, K şarâbdur

³¹nefis içiser: MC nefesler içer: K nefes içer

³²gelenler geçiser: K gelenler geçer: MC gelenler hep geçer

³³olsar vü kalısar: MC1 olur ammâ kalısar

³⁴sefer: MC sefere

³⁵MC1 nüshasında 23. beyittir.

³⁶yarağ u yâtını: MC yarağını anuñ: MC1 yarağını temâm. Ayrıca MC1 nüshasında bu beyit 22. beyittir.

³⁷ki: MC, MC1 kim

27. pes ölümün dileyen şahşa ‘ayān
kāruñ ol menzilde dörder³⁸ armağan
28. armağanuñ varısa³⁹ ölmek dile [MC 9a]
yoħsa ayruğ bu sözi alma⁴⁰ dile
29. andan ol er döndi aydur yā Hābīb
kim yazuğlar derdine sensin ṭabīb
30. vir ḥaber ol armağanlardan bize
kim bu yola ‘azm iden anı düze
31. yā Resūllu’llāh buyur işidelüm
dünyede ana göre iş idelüm
32. Muştafā çün kim şadef ağzın açar
diñle imdi⁴¹ dürr-i cevherler⁴² şaçar
33. ğāfil olma aklıñı başuña dir
vir şalāvat gör ki peygamber⁴³ ne dir
34. eydür evvel armağan ‘Azrāile
nez‘ vaktinde gerekdür rāyile
35. hem gerek evvel geçeñde⁴⁴ sinüñe
armağanlar kim yaraya dinüñe
36. saña Münker hem⁴⁵ Nekir geldügi dem
armağan gerek durur anlara hem⁴⁶
37. hem gerek mizāne daħı armağan [MC 9b; MC1 13b]
tā gele ḥayruñ⁴⁷ yazuğundan girān

³⁸dörder: MC dürlü

³⁹varısa: K varsa

⁴⁰alma: K gelme

⁴¹diñle imdi: K, MC1 diñle kim ne

⁴²cevherler: MC1 gevherler

⁴³şalāvat gör ki peygamber: MC1 şalātıla selām işit

⁴⁴geçende: K gicede

⁴⁵Münker hem: MC1 Münkerle

⁴⁶gerek dürrür anlara hem: MC gerekdür anlara vü hem

⁴⁷tā gele ḥaberuñ: K hem gele ḥayruñ; MC hem gele ḥayruñ

38. hem şırâta armağan düzmek gerek
kim geçe andan geñâzin tizerek
39. hem bu yola 'azm kılan⁴⁸ sâlike [K 49a]
armağan düzmek gerekdür Mâlike
40. hem bil âgâh ol ki Rıdvânuñ dağı
armağanı var durur anuñ dağı
41. hem gerekdür Cebra'ile iy kişi
armağan kim böyle⁴⁹ kıl hem bu işi
42. hem gerekdür bu Resûlu'llâhı hoş
armağanlar kim saña vaşftdüm uş
43. hem gerekdür Hâk Te'âlâya 'azîm⁵⁰
armağanlar kim baña ne ol Kerîm
44. tuhfelerüñ çün ki şâha 'arz ola
şuçlarıñı 'afv idüp raḥmet kıla

Cevâb-ı 'Azrâil⁵¹

45. geldük imdi girü⁵² 'Azrâ'il sözün [MC 10a]
söyleyelüm diñle bir bir şeksüzün⁵³
46. şoñ nefesde kim gelür cân almağa
rûhuñı cismüñden âsân almağa
47. aña ol demde gerekdür armağan
ol ne dördür ideyim bellübeyân⁵⁴

⁴⁸'azm kılan: MC1 'azm iden

⁴⁹böyle kıl hem bu işi: K bil hem kıl bu işi: MC1 kılğör sen bu işi

⁵⁰Hâk te'âlâya 'azîm: MC Hâk te'âlâ-i 'azîm

⁵¹başlık sadece MC nüshasında vardır.

⁵²girü: MC1 yine

⁵³söyleyelüm diñle bir bir şeksüzün: MC1 diñle bir bir söyleyelüm şeksüzün

⁵⁴belli 'ayân: MC1 bellü beyân

48. biri oldur kim kişi her ھاşmını [MC1 14a]
rāzi ide⁵⁵ yidü ise kısmını
49. kılmadın da ‘viciler aña ‘itāb
nefsini şorulmadın ide hisāb
50. ğıybet itdise ھelāllaşmak gerek⁵⁶
ھاşkıla şol⁵⁷ resme ھاllaşmak gerek⁵⁸
51. hem birisi nedür anuñ dağı bil
her ne kim borcuñvarısa ödegil⁵⁹
52. Tañrı emrinden ne kim fevt oldısa
farz u vācip⁶⁰ ü kazāya kaldısa
53. ödemekdür kaldısa şavm u şalāt⁶¹ [K 49b]
nezr ü kefareť ‘öşr ü hac ü zekāt
54. hem birisi ölümün şanmak durur [MC 10b]
ölüm için hoş⁶² yaraqlanmak durur
55. irmedin⁶³ dirlik gerekdür şağşa mevt⁶⁴
kılmamaqdur⁶⁵ furşatı bir lağza fevt
56. hem biri oldur ki⁶⁶ ‘aşk u zevkıla
Tañrıya⁶⁷ müştāk ola biñ şevkıla

⁵⁵rāzi ide: MC1 rāzi kıla ger

⁵⁶ھelāllaşmak gerek: K, MC1 ھelāllaşmak durur

⁵⁷şol: K şu: MC1 bu

⁵⁸gerek: K, MC1 durur

⁵⁹ödegil: MC vir ü kı: K edā kı

⁶⁰MC1 farz u vācip: K farz yā vācip: MC farz vācip

⁶¹şalāt: MC şalvet

⁶²hoş: MC1 hem

⁶³irmeden: MC ölmedin

⁶⁴dirlik: MC1 ıtırmak. Ayrıca MC1 nüshasında birinci ve ikinci mısramın yeri değıştir.

⁶⁵kılmamaqdur: MC kılmakdur

⁶⁶ki: MC1 kim

⁶⁷Tañrıya: MC zikri yā

57. çün muhib müştâk olamaḥbübına⁶⁸
tâlib olan irişür maṭlûbına

58. çünki 'Azrâ'il kelâmın söyledük
armağanların nedür⁶⁹ şerḥeyledük

Cevâb-ı Sîn⁷⁰

59. diñlegil⁷¹ sîn armağanları nedür [MC1 14b]
hâzîr ol kim ol daḥı dört⁷² nesnedür

60. biri oldur kim dilin berk eyleye
ya 'ni kovkovlamağı terk eyleye

61. her neyi kim göre yâḥûd işide
anı andan şaklayup pinhân ide

62. hem biri oldur ki bevlinden özin [MC 11a]
şaklaya ya 'ni sidikden⁷³ kendüzin

63. kim⁷⁴ bevilden şaklaya tonın tenin⁷⁵
ola cānı gür 'azâbından emîn⁷⁶

64. hem biri anuñ kırâ 'atdur temâm⁷⁷
ya 'ni Qur'ân okumağdur şubḥ u şâm

65. her ki bunda dürişe Qurānıla
anda işi dîn ola imānıla⁷⁸

⁶⁸maḥbübuna: MC mecnûnuna

⁶⁹nedür: MC1 kamu

⁷⁰başlık sadece MC nüshasında vardır.

⁷¹diñlegil: MC, K diñle hem

⁷²dört: K üç

⁷³şaklaya ya 'ni sidikden: MC şaklaya ya 'ni bevilden: MC1 ya 'ni şaklaya sidükden

⁷⁴kim: MC hem

⁷⁵tenin: MC teni

⁷⁶emîn: MC âmiz

⁷⁷temâm: K benâm

⁷⁸imānıla: MC Qur'anıla

66. hem birisi dün nemâzıdır⁷⁹ anuñ
‘aşkıla kıl ki behişt ola sinüñ
67. kırkacağ menzil durur⁸⁰ zirâ ki gör [K 50a]
ol yirüñ irdün yarağın kıla⁸¹ gör
68. çünkü kabrüñ armağanların⁸² saña
neydüğün şerh eyledük önden şoña

Cevâb-ı Münkir ü Nekir⁸³

69. geldük imdi şunları kılğıl⁸⁴ fikir
kim biri Münker durur biri Nekir
70. heybetile gelicek anlar saña [MC 11b; MC1 15a]
hem gerek dört armağan andan aña
71. biri oldur kim dili⁸⁵ gerçek sözi
söyleye kim ağ ola anda yüzi
72. her ki söze kaçdıla yalan kara
bunda vü anda ola⁸⁶ yüzi kara
73. kim yalancınun hiç olmaz hürmeti
hem sözine kimse kılmaz rağbeti
74. hem biri oldur ki halkun gıybetin
terk ide vü yimeye âdem etin
75. kim zinâdan fuş u gıybet söylemek
katırağdur dahı bühtân eylemek

⁷⁹nemâzıdır ânuñ: MC nemâzındur senüñ: K nemâzıdır senüñ

⁸⁰durur: MC dururuz

⁸¹kıla: MC1, K kılı

⁸²armağanların: MC armağanları

⁸³başlık sadece MC nüshasında vardır.

⁸⁴kılğıl: MC, K hem kıl

⁸⁵dili: MC1 ola

⁸⁶ola: MC1 olur

76. kim zinâdan tevbe kılsa kurtulur
lîki ğıybet söyleyen borçlu kalur
77. hem biri oldur ki kavli haq ola⁸⁷
kılmaya şol fi'li kim nâhâk ola
78. halka haqqı söyleye üşenmeye⁸⁸
Haqdan artuq kimseden eymenmeye
79. hem biri⁸⁹ oldur ki ol Allâhiçün [MC 12a]
kıla alçaqlık degil kim câhiçün
80. her ki halka⁹⁰ câhı çün 'izzet kıla
dininüñ üç başsinüñ biri kala
81. her ki halka mâl içün ikrâm ide⁹¹
dininüñ üç başsinüñ ikisi gide

Cevâb-ı Mizân⁹²

82. çünkü Münker hem Nekir sözün temâm
söyledük hem armağanın ve's-selâm⁹³
83. geldük imdi girü mizânda daħı [K 50b]
hem gerek dörd armağan anda daħı
84. biri oldur kim kıla hâliş'amel [MC1 15b]
biriya vü bihaṭâ vü bizelâl
85. ṭâ'atından her kimün olsa⁹⁴ riyâ
ol 'amel lâyıq degildür Tañrıya

⁸⁷bu beyit K ve MC1 nüshasında yoktur

⁸⁸Bu beyit K ve MC1 nüshasında yoktur.

⁸⁹biri: MC1 birisi

⁹⁰halka: MC halkdan

⁹¹Bu beyit MC1 nüshasında yoktur.

⁹²Başlık sadece MC nüshasında vardır.

⁹³ve's-selâm: MC ol telâm

⁹⁴olsa: K varsa

86. hem⁹⁵ biri anuñ şaķınmaķdur yine
şol fi‘illerden⁹⁶kimesne incine
87. her ki isterse Raķımūñ raķmetin [MC 12b]
ķalkuñ üstinden gidersün⁹⁷ zaķmetin
88. hem biri oldur ki ola ķulķı ķoş
ķulķıla āsūde⁹⁸ ķıla ķalkı ķoş
89. lācerem eylik bulur ķalkı eyü
līki⁹⁹ yavuz ķūyluyavardur ķayu
90. hem biri oldur ki tesbīķ ide bol
ya‘ni sūbhāna’llāķı ķoķdiye¹⁰⁰ ol
91. zihī¹⁰¹ söz kim dilde yeynidür¹⁰² Velī
müzdi mīzānda aķır durur ‘Alī

Cevāb-1 Şırať¹⁰³

92. ķün¹⁰⁴ didük bildūñ terāzu ķālını
hem aña dōrt armağan aķvālını
93. geldük imdi hem Şırātı diñlegil
derdile taķşırūñ iķün iñlegil
94. hem gerek dōrd armağan anda aña
kim¹⁰⁵ ķişiñün iķi ol yolda oña

⁹⁵hem: K her

⁹⁶fi‘illerden: MC fi‘lden kim

⁹⁷gidersün: MC1 götüre: K götürsün

⁹⁸āsūde: MC āsūd

⁹⁹līki: MC illā

¹⁰⁰ķoķ diye: MC ķoķ ide: mc1ķoķ ide

¹⁰¹zihī: MC niķe

¹⁰²yeyindür: K, MC1 yeyinidür

¹⁰³Başlık sadece MC nüshasında vardır.

¹⁰⁴ķün: MC ķünki

¹⁰⁵kim: MC1, K tâ

95. birisi kaçkuduğın¹⁰⁶ yutmağ durur [MC 13a; MC1 16a]
herkesiñ¹⁰⁷ şuçun mu 'âf dutmağ¹⁰⁸ durur
96. her ki hâlkuñ şuçunu tutsa¹⁰⁹ mu 'âf [K 51a]
aña suçın 'avf ide Hâk bihilâf
97. sen gâzab süñisine hışm okına
hilm ü şabrı¹¹⁰ kalkan it kim tokına
98. hem biri perhiz kılmakdur temâm
yimemekdür az öküş hergiz harâm
99. kim harâmı terk iderse ol Mu'in
rızkını vire helâl yirden yakîn
100. hem biri ol¹¹¹ kim cemâ'at yoluna
yüriye kim müzdi öküş buluna
101. pāk üñin her kim işide vü bile
olmaya hâzır cemâ'atde¹¹² bile
102. Muştafâ didi ki ol benden degül
fazl-ı rahmetden kaçandur key fuzül
103. hem biri oldur ki çok tã'at kıla
tã'at üzre dura her¹¹³ sã'at kıla
104. 'ömrini kılmaya zâyi' bir nefes [MC 13b]
Hâk yolunda artura dâim heves

Cevâb-ı Mâlik¹¹⁴

¹⁰⁶kaçkuduğın: MC, MC1 kaçduğın

¹⁰⁷herkesin: K her kişi

¹⁰⁸mu 'af dutmağ: MC1 mu 'af itmek

¹⁰⁹tutsa mu 'af: MC1 kılsa mu 'af

¹¹⁰hilm ü şabrı: MC1 şabr u hilm

¹¹¹biri ol: MC1 ol biri

¹¹²cemâ'atde: MC, MC1 cemâ'atle

¹¹³her: MC, MC1 çok

¹¹⁴Başlık sadece MC nüshasında vardır.

105. çün şırātuñ niteligin añladuñ¹¹⁵
armağanların işidüp tañladuñ
106. geldük imdi yine Mâlik şerhine [MC1 16b]
diñle imdi kimdür ol yâ¹¹⁶ şerhi ne
107. tamunuñ kapucısıdur ol melek
hem gerekdür ana dâhı dört belek
108. birisi oldur ki cānın tağlaya¹¹⁷
Hâk te ‘alâ korkusundan ağlaya¹¹⁸
109. beñzi şaru vü gözü yaşlu ola
derdile hem cigeri başlu¹¹⁹ ola
110. çünki kul suçın bile vü¹²⁰ kıla āh [K 51b]
kurtara korkularından anı şâh¹²¹
111. hem biri oldur ki derviş¹²² kullara
sırrıla hayr eyleye yoħsullara
112. ehline yanında varından şuna [MC 14a]
lîki¹²³ virdügin riyâdan şakına
113. tâ ki andan her kazâyı kıla red
miħnet ü renc ü belâya ola sed
114. hem biri oldur ki ‘işyānı koya
mürşid ü tevfiķ¹²⁴ ü Qur’āna uya

¹¹⁵anladuñ: K diñledüñ

¹¹⁶kimdir ol yâ şerhi: MC, MC1 kim o kimdür şerh

¹¹⁷cānın tağlaya: MC1 ger dem ağlaya

¹¹⁸Hâk te ‘alâ korkusundan ağlaya: MC1 tañrıdan korkup yüregın tağlaya

¹¹⁹başlu: MC yaşlu

¹²⁰bile vü: K, MC1 bilüben

¹²¹anı şâh: K pâdişâh

¹²²derviş: MC1 müflis

¹²³lîki: MC, K illâ:

¹²⁴mürşid ü tevfiķ: MC1 mürşidile daħı

115. mâ' siyetler menzilinden tiz göçe¹²⁵
tâyıp olup tevbe milkine geçe¹²⁶
116. yazuğundan tevbeye her kim¹²⁷ gelür
ol günâhı kılmamış gibi olur
117. hem biri oldur ki kişi dünyede [MC1 17a]
ataya vü anaya eylik ide
118. anlara karşı gerek öf dimeye
yañılıp soñra peşimân yimeye
119. vâlideni hoş tutup hürmet kıla¹²⁸
kâfir olursa dañı 'izzet kıla¹²⁹

Cevâb-ı Rıdvân¹³⁰

120. çünkü bildün vaşf-ı hâlin¹³¹ Mâlikün [MC 14b]
hep şular yolındadır her sâlikün

Diger¹³²

121. geldük imdi girü¹³³ Rıdvân hâline¹³⁴
ya'ni ol cennet hazinedârına
122. hem gerek dört armağan aña¹³⁵ dañı
işbu sözler haq durur Tañrı haqı
123. birisi şabr eylemekdür her güce
âdem iseñ aqla uy nefsi göçe

¹²⁵göçe: MC, MC1 giçe

¹²⁶geçe: MC uça: MC1 göçe

¹²⁷tevbeye her kim: K her ki tevbeye

¹²⁸hürmet kıla: MC1 'izzet kıla

¹²⁹'izzet kıla: MC1 hürmet kıla

¹³⁰Başlık sadece MC nüshasında vardır.

¹³¹vaşf-ı hâlin: MC, K vaşf-ı hâller

¹³²Başlık sadece MC nüshasında vardır.

¹³³girü: MC1 yine

¹³⁴hâline: MC, MC1 kârına

¹³⁵âna: K anda

124. zîrâ nefse zühd ü t̄â'at güç gelür¹³⁶ [K 52a]
lîki fişk u ma'şiyet âsân¹³⁷ olur
125. şabrıla her müşkil iş âsân olur
şabrıla her derdlüye¹³⁸ dermân olur
126. hem biri kıлмақdurur¹³⁹ şükr ü sipâs
Tañrınıñ ni'metlerine¹⁴⁰ bîkıyâs
127. kavlıla vü fi'lile şâkir ola
sırrıla vü cehrile zâkir ola
128. her ki şükr eylerse Rabbü'l-âlemîn [MC 15a; MC1 17b]
artturur¹⁴¹ iki cihânda ni'metîn
129. hem biri oldur ki işit hâlini
harc ide Allâh yolunda¹⁴² mâlını
130. kim bu yola¹⁴³ terkile tutasra yüz
Hâk katında biri ondur onu yüz
131. Hâk yolına varını kılsun sebîl
kim¹⁴⁴ bula cennet ü Rıdvân selsebîl
132. hem biri oldur ki hâyın olmaya
key emîn ola emânet şaklaya
133. ne emânet kim katında varısa
şaklaya cânı bigi¹⁴⁵ dindârısa

¹³⁶güç gelür: MC1 güç olur

¹³⁷âsân olur: keken gelür

¹³⁸derdlüye: MC, MC1 derdlere

¹³⁹kılmaқ durur: MC, K kılmaқdur

¹⁴⁰ni'metlerine: K ni'metlerini

¹⁴¹artturur: MC1 arttura

¹⁴²yolında: MC yolına

¹⁴³yola: MC yolda

¹⁴⁴kim: MC1 ol

¹⁴⁵bigi: MC, MC1 gibi

134. el ayak göz ferc ü dil kulağ karın¹⁴⁶
hep saña Hâkdan emânetdür şaşkın
135. çünkü Rıdvândan saña virdük haber¹⁴⁷
armağanların işitdün serteser
- Cevâb-ı Cebrâil¹⁴⁸
136. geldük imdi Cebrâile biz girü
kamusı hâkdur olısar ilerü
137. hem gerek dörd armağan aña şerîf [MC 15b]
işid imdi ol nelerdür iy herîf
138. biri oldur kim ta`âmin yiye az [K 52b]
çok yimekten eyleye key ihtirâz
139. az yimekten hasteler bulur şifâ [MC1 18a]
çok yimekten sağlara olur cefâ
140. gerçi Râzık didi kim¹⁴⁹ yiyüñ içün
lîki isrâf eylemekden siz kaçun¹⁵⁰
141. hem biri oldur ki az söz söyleye
`aqlıla yüz sözünü bir eyleye
142. az u öz söyle ki aşşı andadur
çok söziñ yaraşuğı Kur`ândadur
143. ger necât isteriseñ uş tüt ögüt
epsem olğıl kim¹⁵¹ selâmetdür¹⁵² süküt
144. hem birisi az uyumağkdur uyan
niçe niçe uyku iy nefse uyan

¹⁴⁶karın: K yakın

¹⁴⁷Beyit MC nüshasında yoktur.

¹⁴⁸Başlık sadece MC nüshasında vardır.

¹⁴⁹kim: MC ki: MC1 gerçi kim

¹⁵⁰eylemekden siz kaçun: K eylemeklikden geçün

¹⁵¹olğıl kim: K ol ki

¹⁵²selâmetdür: K selâmet dürür

145. kâmu gündüzlerde dâim sâim ol
gicelerde olma nâim¹⁵³ kâim ol
146. az yimek az söylemek az üyimek [MC 16a]
kañkı âdemde ki var olur¹⁵⁴ melek
147. hem biri oldur ki istiğfâr ide
dâim¹⁵⁵ istiğfârı¹⁵⁶ çok tekrâr ide
148. şunu kim her gün nebî yetmiş keret
ide çün sen dañı iste mağfîret¹⁵⁷
149. gir ü gör ol kapuya yapılmadın¹⁵⁸
nekd-i rañtuñ yağıya kapılmadın
150. çün bilindi armağan-ı Cebraîl [MC1 18b]
ol melekler tâvusı peyk-i celîl
151. geldük imdi biz girü peygâmbere¹⁵⁹
ol nebîler pişuvâsı servere
152. rûhına yüz biñ tañıyyât u selâm
zîrâ andan mervidür işbu kelâm
153. hem gerek dört armağan aña dañı [K 53a]
kim şefa'at kıla ol¹⁶⁰ saña dañı
154. birisi¹⁶¹ peygâmberi sevmek durur
şer'î yolın varmağa ivmek durur

¹⁵³olma nâim: MC nâim olma

¹⁵⁴olur: MC1 oldur

¹⁵⁵dâim: MC1 her dem

¹⁵⁶istiğfârı: MC istiğfâr

¹⁵⁷ide çün sen dañı iste ma'rifet: K ide sen dañı anı eyle et. Beyit anlamsız olacağından mağfîret şeklinde düzeltili.

¹⁵⁸MC ve K nüshalarında yoktur.

¹⁵⁹İncelenen nüshalarda Peygamber bahsi için başlık olmasa da Kemâl Ümmî'nin üslubundan bu beyitle başlayan menzilin Peygamber menzili olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶⁰kıla ol: K eyleye: MC1 tâ şefa'at kıla

¹⁶¹birisi: K hem biri

155. her kim anı cān u gōñülden seve
şer'î yolun varmağa dāim¹⁶² ive
156. ol şefā'at kıılmağa vardur ümiz [MC 16b]
olmaya Hāḫ rahmetinden nāümiz
157. hem biri oldur ki¹⁶³ anuñ bil dürüst
sünnetine uyasin çālāk¹⁶⁴ u cüst
158. sünnetin tutandır anuñ ümmeti¹⁶⁵
ümmei olanlaradur¹⁶⁶ himmeti
159. her kim uyarsa bu fazlu¹⁶⁷ sünnete
çoğrı yolca¹⁶⁸ iltür anı cennete
160. hem biri sevmekdür anı¹⁶⁹ aşkıla
ehl-i beytin i'tikādu şıdıkıla
161. anları sevmek mişālidür gemi [MC1 19a]
cümlesini sev ki yoğdur bir kemi¹⁷⁰
162. her ki birin sevmeyüp kıılursa fark¹⁷¹
ol gemiden taşra kalup¹⁷² ola ğark
163. hem biri aşhābını sevmek durur
dükeli aḥbābını sevmek durur
164. ālini etbā'ını dört yārını
hem kamu sevgülü yārānlarını

¹⁶²dāim: MC1 dem

¹⁶³oldur ki: K oldur: MC oldur kim

¹⁶⁴çālāk ü: MC çālāki

¹⁶⁵ümmei: MC ümmetini

¹⁶⁶olanlaradur: K olandurur

¹⁶⁷fazlu: K, MC1 kirtü

¹⁶⁸yolca: MC yola

¹⁶⁹anı: K, MC anuñ

¹⁷⁰sev ki yoğdur bir kemi : MC, mc1sevmege hiç yoğdur kemi

¹⁷¹her ki birin sevmeyip kıılursa: MC bizden sevmeye çün kıla

¹⁷²kalup: MC, K kala

165. cümlesin sevmek gerekdür cānıla¹⁷³ [MC 17a]
sevmeyenler gitmeye imānıla¹⁷⁴

166. çünkü bildün armağanın Aḥmedün¹⁷⁵
savuben şād it revānuñ Aḥmedün

Armağan-ı Bārī Te‘ālā¹⁷⁶

167. çün haber virdiknebiden¹⁷⁷ saña biz¹⁷⁸
hem işitdün armağanı¹⁷⁹ iy‘aziz

168. geldük imdi uş¹⁸⁰ girü ol Ḥālīka
ol münezzeh pādīşāh u Rāzika

169. hem gerek dört armağan aña ulu [K 53b]
on sekiz biñ ‘ālem andan toptolu

170. gerçianuñ armağana tañı yok
rāyegān bahşāyış ü en‘āmı çok

171. liki dört dürlü iş aña hoş gelür¹⁸¹
idenün cennetde köşki yücelür

172. birisi¹⁸² oldur ki uş dirüz¹⁸³ işit
emr-i mā‘rūf eylemek durur becīd

173. ya‘ni ḥālka Tañrı emrin bildüre [MC1 19b]
bilmeyene kılmayana kıldura

¹⁷³Beyit K nüshasında yoktur.

¹⁷⁴gitmeye imanıla: MC, K kimdür rafāzi sayıla

¹⁷⁵Beyit MC ve K nüshalarında yoktur.

¹⁷⁶Başlık sadece MC nüshasında vardır.

¹⁷⁷nebiden saña biz: K nebiden biz **leziz**

¹⁷⁸Beyit MC1 nüshasında yoktur.

¹⁷⁹işitdün armağanı: MC işüden aramağan

¹⁸⁰uşgirü: K, MC biz girü

¹⁸¹MC nüshasında beytin mısraların yerleri değişiktir.

¹⁸²birisi: K hem biri

¹⁸³uş dirüz: K, MC dirüz uş

174. emr-i ma' rûf ola dâim pîşesi [MC 17b]
halk içinde hayr ola endîşesi¹⁸⁴
175. bâtil işden Hâkka kulavuzlaya
egri yoldan doğru yola uzlaya
176. cidd ü sa'yıkıldığı fi'llâh¹⁸⁵ ola
biğaraz hem bîtama' lillâh¹⁸⁶ ola
177. hem birisi nehy-i münkerdür anuñ
halk içinde devlet anı kılanuñ
178. ya'ni kim yıglındura her kişiyi¹⁸⁷
yavuz işden erkegi vü dişiyi
179. güci yetdükçe eliyle döndüre
yâ diliyle diyüben¹⁸⁸ yıglındura
180. aña dahı güci yitmezse yine¹⁸⁹
gönli birle döndürüben¹⁹⁰ yigrene
181. hâk için sev mü'min-i şadıqları
hâk için yer¹⁹¹ münkir ü fâsıkları
182. hem biri halka öğüt virmek durur
anuñ ile Hâlık irmek durur
183. 'âlim ü 'âmil gerek şahsuñ özi [MC 18a]
kim eşer kıla anuñ halka sözi
184. 'ilmile imân u islâm ögrede [K 54a]
hem şalât¹⁹² ü şerh-i ahkâm ögrede

¹⁸⁴endîşesi: MC anda işi

¹⁸⁵billâh: MC1 lillâh

¹⁸⁶lillâh: MC1 billâh

¹⁸⁷ya'ni kim yıglındura her: MC, K ya'ni yıglındura ol

¹⁸⁸diliylediyüben: MC diliyle diyüp: MC1 dili birle diyüp

¹⁸⁹Bu beyit MC1 nüshasında yoktur.

¹⁹⁰döndürüben: MC döndürüyin

¹⁹¹yir: MC bir

¹⁹²şalât: MC şalvet

185. her naşihat kim kılar ayruklara [MC1 20a]
kendü gire öñdin¹⁹³ ol buyruklara
186. yuyıcı arıtmayıncaıy´aziz
yunıcı kaçan olur arı temiz
187. hem biri¹⁹⁴ oldur ki her bir kimseye
raḥmet ide ya´ni kim esirgeye
188. her ne kim şanursa kendü cānına
ayruğa daḥı gerek anı sana
189. bil ki şefkat bellü imāndan durur
mü´minüñ müşfiklığı andan durur¹⁹⁵
190. armağanı Ḥaḳkuñ uş bular durur
´adet it dāim ki hoş ḥūlar durur
191. kamu ḥalka ḥulḳıla eyle raḥim¹⁹⁶
saña raḥmet kıla Raḥmanı´r-raḥim
192. bu hadiṣuşda temām oldu hemān¹⁹⁷
hem bilindi cümle ol *Kırk Armağan*
193. her ne kim Tañrı Resūlu buyurur¹⁹⁸ [MC 18b]
inanup gerçekenüz¹⁹⁹ kim Ḥaḳ durur
194. iy diriḡa kim benüm ol ḥazrete
lāyık işim yok durur vā ḥasrete

¹⁹³öñden: K evvel

¹⁹⁴hem biri: MC biri hem

¹⁹⁵K, MC1 nüshasında bu şekliyle yer alan dize, MC nüshasında “adet it dāyim ki hoş hünendedür” şeklindedir.

¹⁹⁶K nüshasında bu şekliyle yer alan dize MC nüshasında “kamu ḥulḳıyla teraḥḥum eyle kim”; MC1 nüshasında “kamu ḥulḳıyla rahim eyle kim” şeklindedir.

¹⁹⁷hemān: MC temām

¹⁹⁸Bu beyit MC1 nüshasında yoktur.

¹⁹⁹gerçekenüz: MC gerçeklerüz

195. ğafletile geçdi ömrüm âh âh²⁰⁰
şakal²⁰¹ aķ yüzüm kara işim günâh
196. yol çetin ölüm yakın menzil irak
kârübân gitdi kanı azuķ yaraķ
197. cürm ü 'işyân bu *Kemâl Ümmî*de çok [MC1 20b]
liki ol *Kırk Armağandan* biri yok
198. 'acַz ü 'ayb sehv ü nisyân u ħatâ
yoķluk eksiklik ğaraz zerķ ü riyâ
199. kamular ilticek anda armağan [K 54b]
tuĥfem uş bunlar durur benüm hemân
200. iy bizi yoķdan var idüp yaradan
sen götür bu perdeleri aradan
201. çünki virdün râyegânı bize cân [MC 19a]
raĥmetüñi daĥı rüz it²⁰² râyegân
202. biz kimüz kim²⁰³ saña lâyıķ armağan
iltevüz çün bînevâyuz nâtüvan
203. Mustafâ vü Müctebâ vü Muķtedâ
ĥaķķıçün²⁰⁴ kamumuzu sen yarlıĥa
204. iy kavî Subĥân u Vaĥĥab u Kerîm²⁰⁵
iy Ğanî Raĥmân u Tevvâb u Raĥîm
205. ol ĥabibün ĥürmetiçün yâ²⁰⁶ Ĥuda
fazl u luĥfuñdan bizi kılma cüda

²⁰⁰MC nüshasında bu şekliyle yer alan bu beyit K nüshasında şu şekildedir; “aķ saçum yüzüm kara işüm günâh/yol çetin ömrüm kaşır âh u vâh”

²⁰¹şakal: MC1 saçum

²⁰²rüz it: MC1 virgil

²⁰³kim: MC, K ki

²⁰⁴ĥaķķıçün: ĥürmetiçün

²⁰⁵sübĥân: MC sultân:: K nüshasında bu beyit yoktur.

²⁰⁶yâ: MC1 iy

206. bu cihân fâni durur her kim buña
meyl iderse düşer oñulmaz buña
207. ol cihân bâkî durur her kim aña
‘azm iderse azmaya işi oña
208. yâ İlâhî cümle imân ehline²⁰⁷
[rahm eyle] bakma yavuz fi‘line
209. yâ İlâhî aydanı dinleyeni²⁰⁸
raḥmetünle yarlıgagil yâ Ğanî
210. fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât [MC1 21a]
virdi olmayanda yoḡdur vâridat²⁰⁹
temmet

²⁰⁷ Bu beyit incelediğimiz nüshalar içinde yer almamış olup Dursun Öztürk’ün hazırladığı *Kemâl Ümmî Divânı (Metin ve İndeks)* adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır (Öztürk, Dursun, 1991: 68).

²⁰⁸ bk. bir önceki dipnot.

²⁰⁹K nüshasında olan bu beyit MC nüshasında yoktur.

Metnin Nesre Aktarımı

[Kemâl Ümmî'nin Sözleri Olan Kırk Armağan'ın İzahını İçeren Mesnevi]

1. Bil ki “Bismillâh” gönlün nurudur ve (o bismillâh) tüm mana hazinelerinin anahtarıdır.

2. 3. Her kim ki işine ilk önce “Bismillâh” diyerek başlarsa (ve o işini yaparken) canı gönülden “Allah için” derse hiçbir şekilde o kişinin işi noksan olmasın ve şeytan onun gönlüne girip orada kendine yol bulmasın.

4. Her arzusu çabucak yerine gelsin ve her neden korkarsa (o korkusundan) kurtulsun.

5. Bize iman içerisinde zenginlik veren Gani (hiçbir şeye muhtaç olmayacak derecede ebedî ve ezeli zenginlik sahibi olan yüce Allah) ve Cebbar’a (hüküm ve nüfuzuna karşı gelinemeyen kudret ve ululuk sahibi yüce Allah) çokça hamt ve senalar olsun.

6. Allah’ın adı ile söze başlayıp şerâitin (İslam’ın kuralları) gül bahçesinde güller toplayalım.

7. Ehl-i sünnet yolundan ayrılan biat sahiplerinin yolunu terk edip Mustafa’nın (aleyhi selam) sünnetine uyalım.

8. Bugün O’na (Hz. Muhammed’e) salât ve selâm edelim ki yarın (ahirette) bize sefaat etsin.

9. O peygamberden sahih (doğru) bir hadis ki o hadisi hoş ve güzel bir kişi rivayet etmiştir.

10. Biz de ondan rivayet kılıp şiir tertip ederek apaçık bir şekilde hikâyeye edelim.

11. Huzur içinde olmak isterseniz ölümünüzden ileri olun (ölmeden önce ölün).

12. Dünya arzusunu gönülden çıkarıp ahiret için gerekli olanları tedarik edin.

13. Şimdi canı gönülden kulağınızı açın ki gözünüz, imanın nurunu görsün.

14. Bir devir ki o devirde güneşten dolayı (Hz. Muhammed aleyhi selam) altı cihet nur ile dolmuştu ki cihan (o nur ile) güzelleşmiş, şenlenmişti.

15. Bir gün bir adam Mustafa’ya (aleyhi selam) geldi ve “Ey seçilmiş olan peygamberlerin şahı” dedi.

16. “Ey güneş yüzlü (peygamberim) bana bir müsaade et ki ben Allah’tan ölümümü yaklaştırmasını istiyorum.”

17. “Bir akıl ver de çabucak öleyim ve bu dünyanın sıkıntısından kurtulayım.”

18. Kâinatın iftihar kaynağı, övünme sebebi olan Hz. Muhammed aleyhisselam bu sözü dinledikten sonra adama döndü ve “Ey kişi” dedi.

19. “Ölüm garip bir varlıktır. Şimdi (ölüm hakkında) benim söylediklerimi dinle!”

20. “(Ölüm) sen istemedenden sana gelir ve doğan ya da doğacak olan herkes mutlaka ölür.

21. “Ölüm bir kadehtir ki (o kadehi) her nefis içecek ve ölüm bir kapıdır ki dünyaya gelen herkes o kapıdan geçecek.”

22. “Allah’tan başka bütün varlıklar yok olacak, ölecek sadece ‘O’ bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî, hakiki hayat sahibi ve kusursuz olan Allah (baki) kalacak.”

23. “O yol (ahiret) hem haşin hem de uzak bir yolculuktur. Bu yüzden insana bolca azık lazımdır.”

24. “(Ahiret için gerekli olan) tüm hazırlıkları yapıp (Allah’a manen yakın olan) yol erlerinin (doğru) yoluna girmek gerek.”

25. “Senin ölümü istemen, dinin yasakladığı bir şeydir bu yüzden bu işten vazgeç, emek çekme.”

26. “Eğer emek vereceksen (doğru) yol için hazırlık yaparak bu yolda emek ver ki (ahirette) Allah katında yüzün ak olsun.”

27. Ölümünü dileyen şahsa apaçık bir şekilde söylenmiş bu sözler kâfidir. “Senin o varılacak yerde (ahirette) kazancın dört armağandır.”

28. “Armağanın varsa ölmeyi iste yoksa bundan böyle bu sözü (ölümünü istemeği) diline alma.”

29. Ondan sonra adam döndü ve “Söyle ey sevgili! Ki sen günahkârların derdine çaresin.”

30. “O armağanlardan bize haber ver ki bu yola çıkanlar o armağanları toplasın.”

31. “Söyle ey Allah’ın resulü! Biz de duyalım ki dünyada ona göre iş yapalım.”

32. Mustafa (aleyhi selam) sedefthen ağzını açarak “Dinle şimdi!” der ve kıymetli inciler saçmaya başlar.

33. Gafil olma! Aklını başına al! Salavat ver! Gör ki peygamber ne söyler.

34. (Şöyle) söyler: “Armağan önce Azrail’e (vermek gerekir.) Can çekişme anında tedbirli olmak gerekir.”

35. “Hem kabre geçtiğin zaman (da) armağanlar gerekir ki dinine yarasın.”

36. “(Öldükten sonra kişiyi sorguya çekmekle görevli melekler olan) Münker ile Nekir geldiği vakit onlara da armağan (vermek) gerektir.”

37. “Hem mizana (Mahşer günü, herkesin dünyada yaptığı iyilik ve kötülüklerin tartılıp değerlendirileceği manevi terazi) da armağan gerekir ki (o terazide) iyiliklerin günahlarından ağır gelsin.

38. “Hem sırat (köprüsü) için de armağan toplamak gerekir ki oradan kolayca geçesin.”

39. “Hem bu yola girmiş olan kişi aynı zamanda Mâlik’e (Cehennemi muhafaza ve idare etmekle görevli olan melek) de armağan toplaması gerektir.”

40. “Hem haberdar ol! Ki Rıdvan’a (cenneti korumak ve yönetmekle görevli olan melek) dahi armağan gerekir.”

41. “Ey kişi bu işi böyle yap ki Cebrail’e dahi armağan gerekir.”

42. “Hem Allah’ın resulünü hoş gör ki şimdi sana armağanları tarif ettim.”

43. “Hem azim olan yüce Allah’a da armağan gerekir ki ‘O’ Kerim (Vaadini yerine getiren çok verici, lütf ve ihsanı bol, kendisine sığınanı asla geri çevirmeyen Allah) ‘Bana armağan olarak ne getirdin?’ (diyecek).”

44. “Hediyelerin padişaha (Allah’a) takdim edildiği zaman o padişah suçlarını affedip merhamet etsin.”

AZRAİL’İN CEVABI

45. “Şimdi Azrail’in sözüne geri gelelim. Biz söyleyelim sen de şüpheye düşmeden bir bir dinle.”

46. “Hayatın bitmek, nihayet bulmak üzere olduğu an Azrail ruhunu bedeninden kolay bir şekilde almak için gelir.”

47. “Ona (Azrail’e) o vakitte dört armağan gerekir ki o dört armağanın ne olduğunu açık bir şekilde anlatabayım.”

48. “O dört armağandan birincisi şudur ki kişi eğer düşmanlarının hakkını yedi ise (onların hakkına girdi ise) onları razı etmesi gerekir.”

49. “Davacılar (ahirette) kişiden şikâyetçi olmadan ve nefsi hesaba çekilmeden (kendi kendine) nefsinin hesaba çekmesi gerekir.”

50. “Şu manzaraya göre eğer gıybet ettiyse gıybetini yaptığı insanlarla helalleşmek gerekir.”

51. “O armağanlardan ikincisi, her kime ne borcun varsa ödemen gerekir.”

52. 53. “Kim Allah’ın emirlerinden olan farz ve vacibi kaçırdıysa ve oruç, namaz, adak, kefare, öşür (toprak vergisi), hac ya da zekâtta birisini kazaya bıraktıysa bu borçları ödemesi gerekir.”

54. “O armağanlardan üçüncüsü ise ölümü düşünmektir ve ölüm için hazırlık yapmaktır.”

55. “Bir kişiye ölüm gelmeden önce bir an bile (dini adına) hiçbir fırsatı kaçırmaması ve huzurlu olması gerekir.”

56. “O armağanlardan dördüncüsü de aşk, zevk ve binlerce arzu ile gönülden Allah’ı istemektir.”

57. “Çünkü seven kişi sevdiğini gönülden arzular ve isteyen kişi istediği şeye ulaşır.”

58. “Azrail’in kelâmını söyledim ve senin armağanlarının neler olduğunu açıkladım.”

KABRİN CEVABI

59. “Kabrin armağanlarının ne olduğunu öğrenmek istiyorsan dinle! Hazır ol! Ki o armağanlar dört şeydir.”

60. “O armağanlardan birincisi, dilini sağlamlaştırmaktır yani gybet yapmayı terk etmen gerekir.”

61. “Bir kimse her neyi görür ya da işitirse onu, o anda saklayıp gizlemesi gerekir.”

62. “O armağanlardan ikincisi ise idrarından kendisini sakınması gerekir.”

63. “Bir kimse elbisesini ve tenini idrardan sakınırsa (idrara sıçratmazsa) kabir azabından emin olur.”

64. “O armağanlardan üçüncüsü de kişinin sabah ve akşam Kuran-ı Kerim okumasıdır.”

65. “Yaptığı her işin din, iman ve Kuran’a uygun olmasına gayret etsin.”

66. “O armağanlardan dördüncüsü ise kişinin gece (teheccüt) namazıdır. O namazı aşk ile kıl ki kabrin cennet olsun.”

67. “Korkulacak bir yerdir ki o yere (kabre) vardığın zaman sadece (dünyadayken) yaptığın hazırlık kalır.”

68. “Kabrin armağanlarının ne olduğunu baştan sona kadar sana açıkladım.”

MÜNKER VE NEKİR’İN CEVABI

69. “Şimdi şu (öldükten sonra kişiyi sorguya çekmekle görevli melekler olan) Münker ile Nekir hakkında fikir sahibi ol.”

70. “Münker ve Nekir heybetleriyle senin yanına geldikleri vakit onlara dört armağan sunman gerekir.”

71. “O armağanlardan birincisi, kişinin (konuştuğu vakit) dili doğru söz söylemesidir ki (Münker ile Nekir'in geldiği) o anda yüzü ak olsun.”

72. “Her kim ki (konuştuğu vakit) sözüne bilerek yalan karıştırırsa (Münker ile Nekir'in geldiği) o anda yüzü kara olur.”

73. “Ki yalancının hiçbir saygınlığı olmaz ve hiç kimse onun sözüne itibar etmez.”

74. “O armağanlardan ikincisi, insanlar hakkında (aleyhte) konuşmayı terk etsin yani insan eti yemeği bıraksın.”

75. “Şöyle ki gıybet ve iftira etmek, zina ve fuhuştan daha katıdır.

76. “Zira zina yapan kişi tövbe ederse (günahtan) kurtulur ancak gıybet eden kişi borçlu olarak kalır.”

77. “O armağanlardan üçüncüsü ise kişi konuştuğu vakit hakkı söylemeli ve hiçbir şekilde haksız bir davranış içinde olmamalıdır.”

78. “İnsanlara her zaman hakkı söylemekten bıkmamalı ve Allah'tan başka hiç kimseden korkmamalıdır.”

79. “O armağanlardan dördüncüsü de makam, mevki için değil de yalnızca Allah için alçak gönüllü, tevazu sahibi bir kişi olmak gerekir.”

80. “Her kim insanlara dayanarak şeref kazanmak isterse dininin üç bölümünden birini kaybeder.”

81. “Her kim insanlara yaranmak için ikram ederse dininin üç bölümünden ikisi gider.”

MİZANIN CEVABI

82. “Münker ve Nekir ile ilgili sözlerimi tamamladım ve onlara sunacağın armağanları da söyledim ves's-selam.”

83. “Şimdi geri mizana dönelim ki orası için de dört armağan gerekir.”

84. “O armağanlardan birincisi, riyasız, hatasız, doğru yoldan sapmadan samimi ve temiz (bir şekilde) yaptığın salih ameldir.”

85. “Bir ibadet ya da iyilik, Allah rızası için değil de gösteriş için yapılırsa o amel Allah'a layık değildir.”

86. “O armağanlardan ikincisi, bir kişiyi incitecek davranışlar yapmaktan sakınmaktır.”

87. “Her kim ki Rahim’in (mümin kullarına acıyan, merhamet eden yüce Allah) merhametini isterse insanların üzerindeki sıkıntıyı, eziyeti ve güçlükleri kaldırsın.”

88. “O armağanlardan üçüncüsü ise ahlâkını güzelleştirmektir ki güzel ahlâk ile insanlara huzur vermek gerekir.”

89. “Şüphesiz insanlara iyi davranan (mizan sırasında) iyilik bulur lakin kötü huylunun içine kaygı düşer.”

90. “O armağanlardan dördüncüsü de bol bol Allah’ı zikretmektir ki özellikle ‘subhanallah’ı (Allah’ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bütün kusurlardan münezzehiyetini ifade eder.) çok demek gerekir.”

91. “(Allah’ın güzel isimlerinden olan) Veli (İmanlı kullarının dostu olan, onlara yardım eden, iyi işlerinde başarı nasip eden, sıkıntılarını gideren) ile Ali (Mutlak yüce, en yüce mertebede olan, üstünde hiçbir derece bulunmayan) ne güzel sözlerdir ki (bunlar) dilde hafiftir ancak mizandaki ecirleri ağırdır.”

SIRATIN CEVABI

92. “Mizanın halini ve (onun için gerekli olan) dört armağanı sana bildirdim.”

93. “Şimdi sırata geldik dinle! Kusurların için dert ile inle!”

94. “Orası için de dört armağan gerekir ki kişinin işi orada düzelsin.”

95. “O armağanlardan birincisi, öfkeyi yutmak ve herkesin suçunu affetmektir.”

96. “Bir kişi insanların suçunu affederse kesin bir şekilde Allah da o kişinin suçunu affeder.”

97. “Sen gazap kılıcı ve öfke okuna (karşı) yumuşak huyluluk ve sabrı (kendine) kalkan yap ki sakinleşsin.”

98. “O armağanlardan ikincisi, az ya da çok hiçbir şekilde asla haram yemeyip dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp nefesine hâkim olup haramdan uzak durmaktır.”

99. “Kesin ve sağlam bir bilgi ki bir kimse haramı terk ederse Muin (Herkesin yardımcısı olan yüce Allah) o müminin rızkını helal yerden verir.”

100. “O armağanlardan üçüncüsü, birlik ve beraberlik yolunda yürümektir ki cemaat yolunda yürüyen kişinin eciri çok olur.”

101. 102. “Mustafa (aleyhi selam) diyor ki cemaatte hazır olmayan kişi işitsin ve bilsin ki benden değildir ve Allah’ın cömert rahmetinden kaçan haddi aşmış kimsedir.”

103. “O armağanlardan dördüncüsü de çok ibadet yapmak çok saatler ibadet ile meşgul olmaktır.”

104. “Ömrünün bir saniyesini bile boşa geçirmeyip arzu ve isteklerini daima Allah yolunda arttırmalı.”

MÂLİK'İN CEVABI

105. "Sıratın niteliklerini anladın, armağanlarını iştirip şaşırдың."
106. "Şimdi tekrar Mâlik'in (cehennemi idare ve muhafaza etmekle görevli olan melek) açıklamasına geldik ki o Mâlik kimdir, açıklaması nedir? Dinle!"
107. "Cehennemın kapıcısı olan o melek için de dört armağan gerekir."
108. "O armağanlardan birincisi, Allah korkusundan yüreğın yanması ve onun korkusundan göz yaşđ dökmeğtir."
109. "(Allah korkusundan) ciğeri yanık, benzi sarı, gözleri de yaşlı olmağtır."
110. "Çünkü kul suçunu kabul ederek pişman olup feryat ederse Allah onu korkularından kurtarır."
111. "O armağanlardan ikincisi, dervişlere ve yoksullara gizli bir şekilde hayır yapmağtır."
112. "Çevrendeki insanlara (sırf Allah için) malından ikram etmeğtir lakin ikram ederken de gösterişten sakınmak gerekir."
113. "O vakit Allah o kişinin başına gelecek olan her kazayı geri çevirir ve her türlü sıkıntı, eziyet ve belaya engel olur."
114. "O armağanlardan üçüncüsü, isyan etmeyi terk edip hak ve hakikate erişme yolundaki önderin olan kişiye, Allah'ın yardımına ve Kuran'a uymağtır."
115. "Günah işlemekten vazgeçerek tövbe edip temizlenmeğtir."
116. "Zira bir kimse günahından vazgeçip tövbe ederse o günahı hiç işlememiş gibi olur."
117. "O armağanlardan dördüncüsü de bir kişinin dünyadayken anne ve babasına iyilik etmesidir."
118. "Yanılıp da sonra pişman olmamak için anne ve babaya karşı 'öf' bile dememek gerekir."
119. "Anneni hoş tutup hürmet göstermeli, zira o kâfir bile olsa saygıda kusur etmemesi gerekir."

RIDVAN'İN CEVABI

120. "Mâlik'in (cehennemi idare ve muhafaza etmekle görevli olan melek) durumunu anladın ki manevi yolculuğa çıkmış olan her kişi bu anlatılan hususlara uygun hareket eder."

DİĞER

121. “Şimdi tekrar Rıdvan’ın durumuna yani o cenneti korumak ve yönetmekle görevli meleğin duruma geri dönelim.”

122. “Ona dahi dört armağan gerekir ki işte bu sözler Allah’ın hakkı için gerçektir.”

123. “O armağanlardan birincisi, her türlü yapılması zor olan şeye sabır göstermektir. Eğer insan isen nefisinden vazgeçip aklına uy!”

124. “Zira dünyaya rağbet etmeyip kendini ibadete vermek, nefisini her türlü zevkten alıkoyup ibadet yolunu seçmek nefse zor gelir. Lakin hak yoldan çıkıp her türlü günahı huy haline getirmek, sefahate dalmak ve itaatsizlik nefse gayet kolay olur.”

125. “Sabır göstermekle her zor iş kolay olur ve sabır her dertliye derman olur.”

126. “O armağanlardan ikincisi, Allah’ın sayısız nimetlerine karşı şükür ve övgü, hamt ve sena içinde bulunmaktır.”

127. “Söz ve amel ile şükür halinde olup hem alçak hem de yüksek sesle daimâ Allah’ı zikreden bir kişi olmak gerekir.”

128. “Bir kimse âlemlerin Rabbine şükrederse Allah ona verdiği nimetlerini iki cihanda da arttırır.”

129. “O armağanlardan üçüncüsü, Allah yolunda malını harcamaktır.”

130. “Bir kimse Allah’tan başka her şeyi gönlünden çıkarıp (malını Allah yolunda harcarsa) verdiği bir şeye karşılık on katı ile, verdiği on şeye karşılık da yüz katı ile mükafatlandırılır.”

131. “Hak yolunda karşılık beklemeden bol bol dağıtan kimse karşılık olarak cenneti, Rıdvan’ı ve selsebili (cennette bulunan içimi çok hoş ve tatlı olan bir pınar) bulur.”

132. “O armağanlardan dördüncüsü de hain olmayıp emanete sâhip çıkan çok güvenilir bir kimse olmak gerekir.”

133. “Dindar bir kimsenin yanında emanet varsa o emaneti canı gibi sakınması gerekir.”

134. “El, ayak, göz, dil, kulak, karın (gibi) azalarının hepsi ve ırzın sana Allah tarafından verilmiş bir emanettir ki hepsini (günahtan) sakınman gerekir.”

135. “Rıdvan’dan (cenneti korumak ve yönetmekle görevli olan melek) sana haber verdik. Sen de ta baştan itibaren bunları işittin.”

CEBRAİL'İN CEVABI

136. “Şimdi tekrar Cebrail’e geri geldik ki anlatılacak olanların hepsi gerçektir.”
137. “Ey insan o mübareğe (Cebrail) dört armağan vermek gerekir ki şimdi o armağanları dinle!”
138. “O armağanlardan birincisi, yemeği az yiyip çok yemekten çok kaçınmak gerekir.”
139. “Az yemekten hastalar şifa bulurken çok yemekten sağlam insanlar eziyet çeker.”
140. “Zira Razık (kullarını rızıklandıran yüce Allah) “Yiyin, için ancak israf etmekten kaçının!” buyurmuştur.”
141. “O armağanlardan ikincisi, az söz söylemektir ki aklını kullanıp yüz tane sözü bir tek söz ile anlatmak gerekir.”
142. “Sözün en faydalısı az ve öz söylemektir. Çok söz Kurana yakışır.
143. “Eğer kurtuluş istersen şimdi bu nasihatleri uygula! Yani çok söz söyleme ki selâmet sükûttadır.”
144. “O armağanlardan üçüncüsü, az uyumaktır zira çok uyku nefse uymak demektir.”
145. “Gündüzleri çoğu zaman oruçlu ol! Geceleri ise çok fazla uyku uyumayıp ibadetle meşgul ol.”
146. “Bir kişi az yer, az konuşur ve az uyursa o kişi (âdeti) melek (gibi) olur.”
147. “O armağanlardan dördüncüsü de Allah’tan günahları bağışlamasını istemektir. (Yani) daima istiğfarı çok tekrar etmek gerekir.”
148. “Şu istiğfarı senin peygamberin yetmiş kere yapar sen de (Allah’tan günahların için) bağışlanmak iste.”
149. “Mal varlığın senin düşmanıdır. Bu düşmana kapılmadan ve mağfiret kapısı kapanmadan o kapıdan içeri gir ve (Allah’ın rahmetini) gör!”
150. Meleklerin tavusu olan yüce haberci Cebrail’in armağanı anlaşıldı.
151. Şimdi biz peygamberlerin reisi ve önderine (Hz. Muhammed aleyhi selam) geri dönelim.
152. O peygamberin ruhuna yüz bin defa tahiyyat ve selâm olsun zira işte bu sözler ondan aktarılmıştır.
153. O peygamberin şefaatine nail olmak için dört armağan da ona hazırlamak gerekir.

154. O armağanlardan birincisi, Hz. Peygamberi sevmek ve (onun bildirdiği) şeriat (Allah'ın kanunları) yoluna girmekte acele etmek gerekir.

155. Her kim o peygamberi canıgönülden seviyorsa onun bildirdiği şeri'at yoluna girmekte acele etsin.

156. O peygamberin şefaatine ümit bağlıyoruz. Allah'ın rahmetinden de ümitsiz değiliz.

157. O armağanlardan ikincisi de doğruluktan ayrılmayıp o peygamberin sünnetine uymakta çabuk ve çevik davranmaktır.

158. O peygamberin ümmeti, onun sünnetlerine uygun davranandır. O peygamberin manevi yardımı da onun ümmeti olmaya hak kazananlarıdır.

159. Her kim o peygamberin kıymetli sünnetlerine uyarırsa o sünnetler o kişiyi doğruca cennete götürür.

160. O armağanlardan üçüncüsü ise o peygamberi ve ailesini kalben tasdik ederek bağlılık, sadakat ve aşk ile sevmektir.

161. O peygamber ve ailesinin hepsini sev ve aralarında fark gözetme! Zira onları sevmek bir gemiye binmek gibidir.

162. Eğer onun ailesinden birini bile sevmezsen ya da aralarında fark gözetirsen o gemiden dışarı atılırsın ve suda boğulur gidersen.

163. O armağanlardan dördüncüsü de Hz. Peygamber'in ashap ve sevgili dostlarının cümlesini sevmektir.

164. Hz. Peygamberin ailesini, ona tabi olanları, dört halifeyi (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) ve bütün dostlarını sevmektir.

165. Onların hepsini gönülden sevmek gerekir ki sevmeyenler (ahirete) iman ile gidemezler.

166. Ahmet'in (aleyhi selam) armağanlarını anladın! Sen de bu armağanları söyle ki Ahmet'in ruhunu memnun et!

BÂRÎ TEÂLÂ'NİN (HER ŞEYİ TAKDİR ETTİĞİ ŞEKLE UYGUN OLARAK YARATIP VARLIĞA ÇIKARAN, YARATAN YÜCE ALLAH) ARMAĞANI

167. Ey aziz, sana peygamberden haber verdik hem sen (ona sunacağın) armağanı işittin.

168. Şimdi tekrar insanlara mahsus her türlü sıfat, zaaf ve noksanlıktan uzak olan, hiçbir şeye ihtiyacı bulunmayan padişah, Razık (rızk veren) ve Halık'a (yaratıcı) geri döndük.

169. On sekiz bin âlemi dolduran O yüce Allah'a da dört armağan gerekir.

170. Gerçi Allah'ın armağana ihtiyacı yok, zira o yüce Allah'ın karşılıksız olarak verdiği ihsan ve nimetleri çok.

171. Lakin dört çeşit amel O'na hoş gelir ki bu dört ameli yerine getirenin cennette köşkü yükselir.

172. O amellerden şu birincisini biz diyelim sen de işit! İnsanları dinin emrettiği; doğru, iyi ve güzel şeyleri yapmaya teşvik etmektir ki bunu yapmak çok önemlidir.

173. Yani insanlara Allah'ın emirlerini haber vermek, Allah'ın emirlerini bilmeyenlere bildirmek, namaz kılmayanlara kıldırmasıdır.

174. Kişinin işi daima insanları dinin emrettiği doğru, iyi ve güzel şeyleri yapmaya teşvik etmektir ve hep insanlara yardım etmeği, iyilik yapmayı düşünmektir.

175. Batıl işten hak olan işe yöneltip doğru olmayan yoldan doğru yola döndürmektir.

176. (Kişinin) gayret ve çabası hep Allah için olmalı yine Allah için kin tutmayıp aç gözlü olmamalıdır.

177. O armağanlardan ikincisi de Allah'ın yasakladığı şeylerin yapılmasına engel olmaktır ki halk içinde bunu yapmak kişiyi bahtiyar yapar.

178. Yani kötü iş yapan erkek veya kadını yapılan o kötü işten sakındırmaktır.

179. Eğer kişinin gücü yetiyorsa yapılan kötü işi eliyle düzeltmeli eğer eli ile düzeltemiyorsa diliyle söylemeli ve o kötü işten vazgeçirmelidir.

180. Ona da gücü yetmiyorsa gönlü ile o kötü işten iğrenip yüz çevirmelidir.

181. Samimi müminleri Allah rızası için sev! Doğru yoldan sapmış Allah'ı inkâr edenlerden de nefret et!

182. O armağanlardan üçüncüsü de halka öğüt vermektir ki bunu yapan kişi yüce yaratıcıya ulaşır.

183. Kişinin kendisi bilgili ve bildiği ile amel eden bir kişi olmalıdır ki onun sözü halka tesir etsin.

184. İnsanlara ilim, iman ve İslam'ı öğretip namazı ve (namazın) kurallarını açıklamak gerekir.

185. İlk önce kişi kendisi Allah'ın emirlerine uyup sonra O'ndan ayrı kalanlara nasihat etmelidir.

186. Zira (insanları günahlardan) temizleyen kişi ilk önce kendisini (günahlardan) temizlemezse temizlemek istediği kişi temizlenmekten kaçır. (Yani o kişiye hiçbir şekilde tesir edemez.)

187. O armağanlardan dördüncüsü de her bir kimseye rahmet etmek yani acımak, merhamet ile muamele etmektir.

188. Her kim kendisi için neyin iyi olacağını düşünürse başkası için de aynısını düşünmesi gerekir.

189. Bil ki! Şefkat apaçık bir şekilde imanın alametidir. Yani müminin merhamet sahibi olması imanından ileri gelir.

190. Hakk'ın armağanları işte bunlardır. (Bu armağanları) alışkanlık haline getir ki (bunlar) hoş davranışlardır.

191. Bütün tabiatınla merhamet sâhibi bir kişi ol ki Rahman (İnanan-inanmayan ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nimet veren) ve Rahim (ahirette mümin kullarına hususi ikramlarda bulunan ve onlara merhamet eden) olan Allah da sana merhamet etsin.

192. Bu hadis şimdi tamamlanmış oldu aynı zamanda *Kırk Armağan*'ın ne olduğu da anlaşıldı.

193. Allah Resul'ünün buyurduğu her şeye inanıp tasdik edin ki onun söylediği her şey haklıdır.

194. Eyvahlar olsun! Benim O yüce Allah'a ve O'na kavuşmaya layık hiçbir amelim yok.

195. Ah ah! Sakalım ak, yüzüm kara, tüm işim günah ve ömrüm bu şekilde gafletlerle geçti gitti.

196. Yol güçlük ve zorluklarla dolu, ölüm yakın, varılacak yer uzak... Kervan ise yola çıktı ancak yol hazırlığı ve erzak yok.

197. Günah ve isyan *Kemâl Ümmi*'de çok lakin o *Kırk Armağan*'da söylenenlerin bir tanesi bile onda yok.

198.199. Benim hediyelerim acizlik, ayıp, yanlış, gaflet, hata, kusur ve noksan, kin, iki yüzlülük ve gösteriş... İşte sadece bunlardır hepsini orada armağan olarak iletteceğim.

200. Ey bizi yoktan var eden yüce yaratıcı! Sen bütün bu perdeleri aramızdan kaldır!

201. Çünkü sen bize karşılıksız olarak can verdin ve yine karşılıksız olarak merhametini de bahşet!

202. Biz kimiz ki sana lâıyık bir armağan iletelim, zira nasipsiz ve güçsüzüz.

203. Mustafa ve müctebi (Maddi ve manevi yönden saf ve seçkin duruma getirilmiş Hz. Muhammed sallallahü aleyhi vesellem) ve ona tâbi olanların hakkı için sen hepimizin suçlarını bağışla!

204. Ey, (kuvveti tam ve eksiksiz olan) Kavi! Ey, (her türlü kusurdan, noksandan beşerî nitelik ve zaaflardan uzak olan) Subhan! Ey, (kullarına çeşitli nimetler veren) Vehhab! Ey, (vadini yerine getiren, lütuf ve ihsanı bol ve kendisine sığınanı asla geri çevirmeyen) Kerim! (Ey, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç olmayan, kullarının bütün ihtiyaçlarını karşılayıp kendisi ise mutlak zenginlik sahibi olan) Gani! Ey, (İnanan-inanmayan ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nimet veren) Rahman! Ey, (kullarını gûnahtan vazgeçiren, tövbe yollarını kolaylaştıran ve tövbeleri kabul eden) Tevvab! Ey (ahirette mümin kullarına hususi ikramlarda bulunan ve onlara merhamet eden) Rahim!

205. Ey Allah'ım, o habibinin hürmeti için bizi fazıl ve lütfundan mahrum etme!

206. Bu dünya geçicidir. Kim bu geçici dünyaya yönelir, alâka gösterirse çaresi bulunmaz bir sıkıntıya düşer.

207. O cihan (ahiret) ise ebedîdir ki her kim orası için gayret gösterirse onu ameli delâlete düşürmez.

208. Ey Allah'ım, bütün iman ehline merhamet et ve onların günahlarına bakma!

209. Ey Allah'ım, bu söylenenleri dinleyenleri merhametinle bağışla! Ey, (hiçbir şeye ve hiçbir kimseye muhtaç olmayan, kullarının bütün ihtiyacını karşılayıp kendisi ise mutlak zenginlik sâhibi olan) Gani!

210. Fâilâtün fâilâtün fâilât (şiir) zikri olmayan kişide kalbe gelen feyizler ve ilhamlar da yoktur.

Tamamlandı.